
O POMENIH BESEDNIH POZDRAVOV

Gorazd Makarovič

205

IZVLEČEK

Razprava obravnava pojem, funkcionalnosti, vrste in pomene besednih pozdravov v različnih družbah in na Slovenskem.

Ključne besede: pozdrav, stari vek, srednji vek, novi vek, Slovenija, Bog, dober dan, dobrodošlost, mir, sreča, zdravje, življenje

ABSTRACT

The article addresses the concept, functionality, types, and meanings of verbal salutations in different societies and Slovenia.

Keywords: salutations, Antiquity, Middle Ages, Modern Age, Slovenia, God, hello, welcomeness, peace, happiness, health, life

Pojem

Pozdravi so besedna, gibna ali posredna drugačna konvencionalna sporočila ob prihodu, srečanju, odhodu (ali na začetku ali koncu posrednih sporočil ali stikov), ki izražajo potrditev obstoječih družbenih in medosebnostnih odnosov, spoštovanje, počastitev, naklonjenost, prisrčnost, dobrodošlost, dobronamernost, različna prepričanja in pripadnosti, božansko ali posvetno utemeljene želje za varnost pred nesrečami, nezagodami oziroma željo za splošno blaginjo pozdravljenih oseb.

Besedni pozdravi so eliptična sporočila; samodejne miselne zveze, ki so v različnih časih in kulturnih okoljih različne, omogočajo razumevanje njihovih celotnih pomenov oziroma njihovih opuščenih delov. Zato so neizgovorjeni (ali nezapisani) deli teh sporočil dostikrat razumljeni različno in je prvotni pomen nekega besednega pozdrava pozabljen, spremenjen ali pa postane pozdrav beseda brez vsebinskega pomena.

Navedeni opredelitvi sem pisec teh vrst oblikoval in testiral s preglednim študijem zelo različnih besednih in vizualnih virov ter literature. Za izbor je bila pomembna le njihova pričevalnost o besednih in gibnih pozdravljanjih v raznih kulturah, časih in družbenih okoljih. Nato sem izbral primerke, ki so obetali različne rezultate, in jih pomensko razčlenil. Ti osnovi kajpak pomenita tudi

okvir veljavnosti obeh definicij; odločilno sta narekovali vsebinsko razširitev slovarske definicije, po kateri je pozdrav *jezikovno (beseda, več besed, kratek stavek) ali nejezikovno sredstvo (kretnja), ki vzpostavlja medčloveške stike, izraža naklonjenost, spoštovanje ob srečanju ali pa se sporoči drugače (po drugi osebi, v pismu)* (Baš 2004: 457). Tudi ta definicija je že izboljšava opredelitve, po kateri je pozdrav *beseda ali besede, s katerimi se izrazi naklonjenost, spoštovanje, zlasti ob srečanju s kom oziroma dogovorjeno, ustaljeno besedilo, kretnja, s katero se pozdravlja* (SSKJ 1994: 959). Sicer je jezikoslovno mogoče besedne pozdrave pojmovati celo kot medmete za vzpostavitev medčloveškega družbenega stika (Toporišič 1976: 400, 401). Za logično realno definicijo takšne opredelitve niso zadostne, ker ne zajemajo niti vseh vrst pozdravov, še manj pa vse njihove družbeno funkcionalne bistvene poteze. Veljavnostni preskus teh definicij lahko vsak opravi že z izbranimi pozdravnimi primeri iz Biblije in Herodotovih Zgodb, seveda pa tudi z analitičnim pogledom na velik del pozdravov od tedaj do danes.

Pozdravi so različni in številni; so najbolj vsakdanje in frekventirane kulturne prvine, ki imajo v različnih družbah in časih lahko različne, čeprav skoraj vedno pozitivno naravnane pomene. Najštevilnejši so seveda besedni pozdravi, ki jih je (bilo in je) silno mnogo, več kot jezikov in njihovih spreminjanj v času (že sedanji pomanjkljivi, nestrokovno sestavljeni pregled nekaterih besednih pozdravov v različnih jezikih npr. zajema nad 1000 različnih pozdravov¹). Telesne kretnje in mimika, ki so bolj ali manj lastni vsem ljudem, so številno omejeni in takšni so tudi z njimi izraženi pozdravi v različnih družbah. Vendar so pomeni večine takšnih pozdravov podobno razumljivi v različnih kulturah; zato moremo domnevati, da so evolucijsko pridobljeni. Nekaj podobnih kretenj in drž je namreč znanih pri primatih (zlasti dotik, objem, poljub) in drugih sesalcih; nekatere med njimi imajo celo nekakšen pozdravni pomen, kakršnega so opazili pri šimpanzih v narodnem parku v Senegalu, ki se ob srečanju primejo za mednožje. Tudi nekaj glasovnega elementarnega pozdravljanja je bilo opazovano med živalmi. Znamenita primatologinja Jane Goodall je med šimpanzi prepoznala pozdravno oglašanje in ga je sama prepričljivo ponavljala. Nekaj podobnega je bilo ugotovljeno celo pri konjih. Kadar konj na manjši oddaljenosti prepozna drugega konja, ki mu je simpatičen, se oglasi s posebnim utripajočim mehkonebnim hrzajočim zvokom. Iz vedenja, ki temu sledi, je razvidno, da gre za nekakšen prijateljski signal v smislu *pridi* (Morris 1989: 21). Tudi v tej luči moremo gledati na pozdravljanja, ki so gotovo starejša, kot so izpričana. To lahko mislimo, ker poznajo neke vrste pozdravna obnašanja ne samo divje živeče opice, ampak npr. tudi divje živeči volkovi in sloni in ker so se vsaj nekateri ljudje že nekdaj namenoma obiskovali na velike razdalje, kot kažejo zemljepisno oddaljene najdbe enakega kamnitega gradiva, morskih školjk, mamutovine, ki so pričevanja o trgovini v mlajšem paleolitiku. Ob srečanjih so morali ljudje različnih skupin pozdravno pokazati ali besedno izraziti dobronamernost (gl. npr. Barry 1970: 35–39, 43; Megarry 1995: 281, 284, 285, 287). V nekaterih rodovno-plemenskih družbah je bilo ob srečanju s tujci še pred dobrega pol stoletja običajno zelo dolgotrajno pozdravljanje, ki naj

¹ Spletni vir: <http://users.elite.net/runner/jennifers/hello.htm> (15. 3. 2010).

bi utemeljilo zanesljivo prepričanje o osebnosti prišlega (Erdeljanović 1932: 50). Vsekakor so že neandertalci opravljali neke pogrebne rituale (gl. npr. Charles-Picard 1983: 147 ss) in so torej poznali neke vrste pozdravno slovo.

Sovražniki ali ljudje, ki menijo, da nimajo nič skupnega, se ne pozdravljajo. Glede na pomene, omenjene v uvodni definiciji, je pozdrav tudi neke vrste **simbolno darilo**. Zato je smiselno vprašanje o bistvu pozdravov tudi v okviru teoretičnih pogledov na dar. V družbenih vedah prvih dveh tretjin 20. stoletja se je uveljavilo pojmovanje darovanja kot oblike ekonomije: kdor daruje, pričakuje neko vrsto potencialnega ali dejanskega povračila (upniško-dolžniško razmerje); to velja tudi za dobrodelništvo, kjer dobi darovalec v zameno potrditev svojega višjega položaja in ugled. Vendar številnih darovanj zgolj s tem načelom ni bilo moč zadovoljivo razložiti. Poglobljena kritična analiza teoretičnih pojmovanj družbenih funkcionalnosti načel recipročnosti in dobrodelnosti je pokazala, da akterjem, ki delujejo v njenem smislu, prinašata koristi in zadovoljstva, da sta družbeno stabilizirajoča ali razdiralna, vendar hkrati, da nad njima obstaja še splošna razsežnost moralnih zakonov, imenovana *moralni absolutizem*, po katerem se dejanja ne opravljajo samo, ker so *koristna in dobra*, ampak tudi, ker so *prava, pravična*. Zadnje načelo daje posamezniku samozavest in moč delovanja kljub težavam in odrekanju; v življenjski praksi lahko glede na osebnost, njene moralne standarde in pojmovanja seveda povzroča zlo ali dobro. Med omenjenimi načeli obstajajo napetosti; družbeno stabilnost omogočajo možnosti njihovih medsebojnih korigiranj (gl. Gouldner 1980: 224–296). Tako je moč gledati tudi na pozdrave, ki nikakor niso le ekonomski vložki, ki se nemudoma vrnejo kot odzdravi, ali pozneje kot pozdravi ali kot šega, ki jo je treba opravljati zavoljo možnih sankcij in potrditev družbenih položajev pozdravljalcev in odzdravljalcev, ampak tudi komunikacijska dejanja, ki so del osebne kulture in odnosov do soljudi. Danes so pozdravljanja večinoma samodejna dejavnost, na katero postanemo pozorni, če se ne izvaja oziroma če pozdrav ni vrnjen z odzdravom; oboje je znak spremembe v odnosih. Sicer so v različnih družbah različna pravila, kdo mora koga pozdraviti oziroma kdo mora prvi pozdraviti, kar je največkrat izraz družbenih neenakosti. **Temeljna družbena funkcija** pozdravljanj je ustaljevanje dobrih ali strpnih medčloveških odnosov; nasprotje pozdravov so zmerljivke in žaljivke.

Števila ljudi, ki se pozdravijo posamezno ali skupinsko, so seveda različna; razmerja večkrat določajo vrste, oblike ali kombinacije različnih pozdravov. Pozdravljanja je mogoče videti kot **šego** (gl. Kuret 1974: 70, 71), če ta pojem razumemo kot opravila in vedenja, ki imajo zavoljo simbolike in tradicije pomen za skupnost in jih imajo za obvezna; mogoče pa jih je videti tudi kot **navado**, če ta pojem razumemo kot posameznikova opravila in vedenja, ki so samodejna zavoljo privajenosti in imajo pomen predvsem zanj. Toda tudi v zadnjem primeru gre za družbeno priznano ravnanje, ki prehaja v šego. Pozdravljanja in pozdravi so torej del kulturnega in družbenega sistema, v katerem so bolj ali manj določene vrste, okoliščine, obveznosti in postopki pozdravljanj. Prvine teh določil kajpak lahko dobijo etnično ali skupinsko identitetne pomene, zlasti ob stikih različnih kultur. Kulturna okolja sicer največkrat poznajo vsaj nekatere pozdrave tujih kultur; včasih jih prevzamejo, toda

njihovi pomeni in udomačitve imajo lahko različne pomeni. V večjezičnem okolju lahko pozdravi tujca v domačem jeziku vzbudijo posebno naklonjenost. Tako so npr. pustolovskemu norveškemu etnologu leta 1955, ko je prišel raziskovat Velikonočni otok, svetovali naj ob prihodu pozdravi domačine z njihovim domačim pozdravom, da ga bodo pripravljene sprejeti medse. Rekel je ***Ia-o-rana korua***, kar pomeni *Dober dan vsakemu*, presenečeni so mu odgovorili *Ia-o-rana, ia-o-rana* in mu prijazno omogočili intervjuvanje in druga raziskovanja (Heyerdahl 1960: 31).

Pozdravi na Slovenskem so različice in inačice evropske kulture. Zato navajam v besedilu o njih le važnejše orientacijske drobce, čeprav seveda pričajo o pozdravljanju v 19. stoletju zelo številni, največ leposlovni viri, o pozdravih v 20. stoletju pa še drugi ustni, pisni, normativni in vizualni viri. Tu omenjam samo povedne slovenske opredelitve pojmov iz 16. in 17. stoletja: *poſdraulenie*, ki pomeni *dobru vſdanie*, predanje (Stabej 1977: 142) in *pozdraviti*, ki je razložen *dobru sdati* (dobro mnenje izročiti); *pozdravljeni*, ki je tolmačen kot *sdravi, ali zheszheni bodite*; *pozdravljaec* pa je tisti, *kateri dobro isdaja, inu zhaſty* (Stabej 1997: 320, 519).

Pozdravne dobrine

Mir

V Bibliji je večkrat zapisan pozdrav z besedo *mir* in torej priča o takšnem pozdravu vsaj že za 7. stoletje pred našim štetjem. Sel pride h kralju Davidu in reče: ***Mir!*** *Potem se pokloni pred kraljem z obrazom do tal ...* (Druga Samuelova knjiga 18: 28). Beseda *mir* je dobesedno ohranjena v Dalmatinovem prevodu (*Myr*) iz leta 1584 in še v prevodu iz leta 1914, v mlajših prevodih je smiselno prevedena kot pozdrav: *Pozdravljen in Vse je dobro*; v nemških prevodih tudi kot *Glück* (gl. npr. *Sveto pismo* 1981; *Sveto pismo* 1996; Die Heiligen Schriften 1877). Bratu in sestri brez obleke in hrane rečejo: ***Pojdita v miru, pogrejta se in se nasitita*** (Jakobovo pismo 2: 16). Starec sprejme popotnika v prenočevanje in goste z besedami: ***Mir ti bodi!*** *Le prepusti moji skrbi, če ti kaj manjka!* (Knjiga sodnikov 19: 20). Jezus reče materi umirajoče hčere: *Pojdi v miru in bodi ozdravljena svoje bolezni* (Markov evangelij 5: 34). Zadnji primer kaže, da je bil pomen besede *mir* lahko odsotnost bolezni; druge besedne in miselne zveze v Bibliji pa še na druge vsebine, ki so različne od današnjega pojma *mir*, ki je večinoma odsotnost vojne. O Jezusu je zapisano, da *je prišel in mir oznanil vam, ki ste bili daleč, in mir njim, ki so bili blizu* (Pismo Efežanom 2: 17). Na podoben pomen kažejo Jezusove besede: *Mir vam zapustim, svoj mir vam dam*, in krajše: *Mir vam bodi!* (Janezov evangelij 14: 27; 20: 19 in 26).

Enak pojem zajema beseda *mir* v uvodnem pisemskem pozdravu: ***Milost vam in mir v obilju!*** in v navodilu vernikom ... *ogiblji se hudega in delaj dobro; išči miru in hodi za njim ...* (Prvo Petrovo pismo 1: 2 in 3: 11).

Značilno je pojmovanje zveze *miru* z Bogom kot gospodarjem in darovalcem miru. Med zapovedanimi formulami blagoslavljanja je tudi: *Obrne naj Gospod svoje obličje k tebi in ti da mir* (Numeri 6: 26). Ko govori Bog o občem blagostanju, reče: *Dal bom mir v deželi ...* (Leviticus 26: 4–10, posebej 6). Na božji pomen vsebine

pojma *mir* kažejo tudi besede angelov pastirjem ob Jezusovem rojstvu: *Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so Bogu po volji* (Lukov evangelij 2: 14).

Na Biblijo so bili naslonjeni podobni pozdravi, zapisani v dramah 10. stoletja. V dveh rečeta hči cesarja Konstantina očetu in puščavnik grešnici Thais *Pojdi v miru*. Ko se puščavnik poslovil od opatice z besedo *Grem*, mu ona nadaljevalno odgovori *V miru* (*Vade in pace; Vadam, In pace*; Hrosvitha 1988: 70, 71 in 194, 195; 204, 205).

Pojem *mir* je torej zajemal predvsem nasprotje nesreč in nepopolnosti oziroma popolno in dobro življenje, povezano z Bogom. Takšen pomen se je širil v rimsko katoliških okoljih zlasti z nagovorom duhovnika v mašnem obredu *Mir Gospodov bodi vedno z vami!* in z duhovnikovim pozdravom, ko je prišel obhajati bolnika na dom *Mir tej hiši in vsem, ki v njej prebivajo!* Besedni pozdrav *Mir* je torej pomensko zelo blizu številnim pozdravom, v katerih je omenjan Bog, in tudi pozdravom, v katerih je omenjano zdravje, kar je bil spet pojem, ki je zajemal splošno blagostanje in ne le odsotnost bolezni.

209

V tem pomenu je seveda pozdrav *Mir*, ki se je v izvorni hebrejski obliki *Šalom* do danes ohranil kot judovski pozdrav. Enako vsebino kaže še vedno uporabljan nagrobni napis *Requiescat in pace!* (tudi *R. I. P.*); splošno je bil znan v rimsko katoliških okoljih, ker je bil končni mašnikov izrek ob črnih mašah, obredjih za pokojne *Naj počivajo v miru!* Sicer je bil pomen miru kot splošnega blagostanja in božje milosti javno razglašan z napisom na upodobitvah knjige ob levu, simbolu zaščitnika Benetk *PAX TIBI MARCE EVANGELISTA MEUS*; najbolj znan je npr. kip iz poznega 15. stoletja na urnem stolpu na Trgu sv. Marka.

V podobnih in istih pomenih je od 7. stoletja do danes pozdravljanje z besedo *mir* splošno veljavno v muslimanskih okoljih. Temelji na zapisih v *Koranu*. Zapovedano je pozdravljanje muslimanov s pozdravom: ***Mir z vami!*** (*Salem aleikum*; Sura 6, naslovljena Živina, verz 54). Verniki v raju se bodo pozdravljali: *Mir* (Sura 14, naslovljena Abraham, 23. verz). Zapisane so božje besede o Janezu, Zaharijevemu sinu: *Mir z njim – na dan njegovega rojstva, na dan smrti in na dan ko bo vstal od mrtvih!* (Sura 19, naslovljena Marija, verz 15). Takšen pozdrav je zapovedan tudi v odnosu do nevernih: *Odvrni se od njih, rekoč: “Mir z vami! Bodo že videli!”* (Sura 43, naslovljena Nakit, verz 89). Takšni pozdravi so muslimanom izrecno naloženi; ob vstopu v dom je treba domače pozdraviti s pozdravom, *kakršnega je predpisal Gospod – blagoslovljenim in vljudnim* (Koran, sura 24, naslovljena Svetloba, verz 61).

Na Slovenskem je pojem ***Mir*** v širokem pomenu, kakršnega ima v Bibliji, vsebovan že v Trubarjevem uvodnem pozdravu na začetku prve slovenske knjige: *Vsem Slouenzom / Gnado / Myr / Mylhost inu prauu Spofnane bofhye / Skufi Jefufa Christufa proffim*. V tem pozdravu je tudi neposredno izražen pomen, ki je sicer v skrajšanih oblikah pozdravov, ki so v zvezi z Bogom, izpuščen: pisec prosi Boga, naj Slovencem nakloni imenovane dobrine, kar je seveda več kot piščeva dobra želja. Podobno pojmovanje vsebine *Mir* je npr. tudi v prvem stihu upesnjene protestantske molitve iz leta 1595: *Daj mir, sedaj, o gospud Bug ...* (Gspan 1978: 66).

Bog

210

V evropskem visokem srednjem veku je bilo besedno pozdravljanje splošno v navadi. Tako je npr. v besedilu iz prve polovice 12. stoletja v Angliji videc Merlin lahko kot posebnost omenil papigo, ki zna pozdravljati s človeškimi besedami (Monmouth 1987, str. 117: *Vita*, izvirni verzi 1362–1365). V tem času in okolju, v katerem je krščanstvo obvladovalo vse življenje, so bili pogosti besedni **pozdravi, v katerih je omenjen Bog**. V igri o Antikristu iz časa okoli leta 1160 ob Tegernskem jezeru na Bavarskem se oglasi zbor: *Bog je z nami in močno nas štiti* (Klaić 1988: 55), kar kaže na izvor takšnih pozdravov v Svetem pismu oziroma v nekaterih bogoslužnih oblikah (*Dominus nobiscum*) in na najbolj razširjen pomen, ki je bil v skrajšanih pozdravih samoumeven in izpuščen; to je izražena želja po božjem varstvu, spremstvu ali prisotnosti, z drugo besedo po božji milosti. S tem izrazom je v Bibliji pojasnjena vsebina angelovega pozdrava *Pozdravljena, obdarjena z milostjo, Gospod je s teboj!*, ki se je zdel pozdravljeni Mariji zagoneten in ji ga je angel nato izrecno pojasnil: *našla si milost pri Bogu* (gl. Lukov evangelij 1: 28–30); pojem *milost* je vseboval tako pokroviteljski, dobrohoten, sočuten odnos kot tudi predstavo o posebnem božjem daru, ki presega zemeljsko.

Seveda je bilo izrekanje takšnih pozdravov tudi demonstracija vernosti, pravovernosti ali strahu pred represijo. Takšnih pozdravov je bilo že v srednjem veku več in uporabljali so jih različni ljudje ob različnih priložnostih. Najjasneje so funkcionalno izpričani v gledaliških igrah, kjer so pojavljajo prizori medsebojnih odnosov, kakršni bi lahko bili tudi v življenju. V moraliteti *Slehernik*, ki so jo ob koncu 15. stoletja igrali po osrednji in zahodni Evropi, reče personificirano Tovarištvo: **na pot pojdi z Bogom**; naslovna osebnost pa reče ob slovesu: **Zbogom, dobri tovariš; srce zato trpi / Zbogom za vedno**; personificirano Sorodstvo ob slovesu pozdravi v smislu današnjega Na svidenje: **Zbogom, dokler te spet ne vidim**. Personificirana Lepota s tem pozdravom poudarja svojo izjavo: *Ej, zbogom, unikam oblubo*. Personificirani Razum uporabi ta pozdrav v slovesu od mnogih: **Zbogom vsakemu**; ob slovesu ga izreče tudi poosebitev Petih čutov: *To je konec in sedaj zbogom*. Poosebitev Dobrin združi ta pozdrav z dodatkom *Sedaj pa zbogom in prijetno*. (gl. Klaić 1988: 181, 184, 200, 202, 203, 187). Kot končno plemiško slovo v Salerno iz prve polovice 14. stoletja je omenjen pozdrav **Ostanite z Bogom, jaz odhajam**, ki ga je v literarni obdelavi izrekla mladenka, ko je zavoljo smrti ljubimca izpila strup (Boccaccio 1964: prva novela četrtega dne, v navedeni publikaciji na str. 208). Na enak način za isti čas v Firencah je ob dobrih želja sporočen **Zbogom** kot odzdrav na pozdrav *Dobro jutro* (Boccaccio 1964: tretja novela devetega dne, v navedeni publikaciji na str. 446). Podoben pozdrav je bil znan tudi v Angliji ob zadnjem letu 16. stoletja ali prvem letu 17. stoletja, ko je William Shakespeare napisal *Hamleta*; v tej tragediji se Ofelija v 5. prizoru 4. dejanja poslovi **Bog bodi z vami** (*God be wi' you*), Polonij pa v 1. prizoru 2. dejanja odslovi slugo, ko ga pošlje s pismom na pot, z *Bog bodi z vami in dobro bodite na poti* (*God be wi' you, fare you well!*). Tedaj so tam poznali tudi francosko obliko tega pozdrava; v 2. prizoru 2. dejanja bere Polonij Hamletovo pismo Ofeliji, v katerem je zapisano tudi *Adieu*. Seveda je imel tudi ta pozdrav različne pomene. Tako so npr. leta

1777 v gozdu blizu Vulture v Istri razbojniki oropali duhovnika in se od njega nato ironično poslovili *Zbogom, pope* (Bertoša 1989: 108).

Ponekod so od takšnih pozdravov ohranili le besedo **Bog**. Na Hrvaškem so to besedo v 20. stoletju pogostoma uporabljali za besedno slovo, redkeje za prvi pozdrav, in tako je tudi danes; je pa takšen pozdrav starejši. Dokumentiran je npr. za leto 1811, ko so se na otoku Rabu od tujca poslovili z nasmehom in pozdravom *Bog* (Pederin 1989: 49). Podoben je pozdrav *Grüß Gott* v nemško govorečih katoliških deželah, ki se je udomačil v 19. stoletju, in starejši pozdrav *Zbogom* v romanskih jezikih. Takšni pozdravi so nastali iz osnov, omenjenih v prejšnjem odstavku, vendar ne vedno. Na drugačen pomenski nastanek npr. kaže pozdravljanje v pravoslavni banatski vasi *Pomagaj Bog* in odzdrav *Naj ti Bog pomaga*; v rabi je tudi pozdrav ob slovesu *Zbogom* in *Ostani z Bogom* (*pomozi Bog / Bog ti pomogao / s Bogom / s Bogom ostaj*; Milosavljević 1980: 153). Podobni pozdravi so bili v navadi v dvajsetih letih 20. stoletja v osrednji Bosni, med njimi posebej kaže odzdrav na pozdrav *Dobro jutro / večer*, ki se glasi *Bog naj ti da dobrega*, na neizgovorjeni pomen pozdrava, v katerem se omenja Bog (*Bog ti dao dobro!*; Filipović 1949: 186).

211

Bog je tudi v besednem pozdravu pripadnikov sikhistične religije, sinkretističnega monoteizma s prvina mi islama in hinduizma od nastanka v poznem 15. stoletju do danes. Običajno se pozdravljajo **Nesmrtni je resničen** (*Sat Sri Akal*), bolj posredno pa *Pozdrav guruju Khalsa; pozdrav gurujevi zmagi* (*Vahiguruji ka Khalsa; Siri Vahiguruji ki fateh*), zadnji del je lahko tudi odzdrav (Hinnels 1987: 218). Seveda pa je bil Bog lahko povezan tudi z željo po zdravju. V prvi tretjini 16. stoletja poslaniki želijo moskovskemu knezu **Bog ti daj, da bi bil zdrav na mnoga leta** (Herberstein 2001: 150). Podobno se je npr. sultan Mehmed V. okoli leta 1910 po ogledu grobnice sultana Murata na Kosovem polju od dednega varuha grobnice poslovil z besedami **moli Boga za moje zdravje** (Županič 2006: 109). V območjih z različnimi religijama so lahko nastale variante takšnega pozdrava. Leta 1774 je bilo opaženo, da v dalmatinskih območjih v morlaški sosesčini Turki niso pozdravljali **Hvaljen Jezus** (*Sia lodato Gesù*) kot v bližnjih obmorskih krajih ampak **Hvaljen Bog** (Fortis 1984: 45). Prvi pozdrav je bil v katoliških deželah precej razširjen, med katoličani pa v rabi tudi v versko mešanih okoljih, kot npr. v osrednji Bosni, kjer so tako pozdravljali v dvajsetih letih 20. stoletja (*Faljen Isus!; Faljen Isus i Marija!* in odzdrav *Uviek / naviek faljen!*; Filipović 1949: 186, 187).

Na Slovenskem je znanih več pozdravov, v katerih je omenjen Bog. Takšen pozdrav je sporočen že v najstarejšem znanem pričevanju o pozdravu v slovenščini, ki sodi v leto 1255, ko je nastala pesnitev *Vrouven dienest* štajerskega plemiča Ulricha von Liechenstein, v kateri je omenil pozdrav, s katerim so ga leta 1227 (morda 1238; gl. Matičetov 1992/3: 1. oddelek) pri Vratih v dolini Ziljice ogovorili koroški vojvoda in njegovo viteško spremstvo, ko je oblečen v Venero prišel pozivat na viteške dvoboje. Pozdravili so ga (*Ir gruoz was gegen mir*) **Buge was primi gralva venus**. Ulrichov odzdrav je bil priklon (*des neig ich zühtheclichen dâ*). Opis dogodka najbrž ni zgodovinsko veren (gl. Kos 1997: 70–75; Kos 1928: št. 456), nedvomna pa sta tedanji slovenski pozdrav in priklon kot odzdrav. Ta pozdrav je bil v slovenščini precej trajen. Izpričan je leta 1417 v zapisu **Bog dep'mi** (Bog

de primi v pomenu dobrodošlice *Bis willenkum*); leta 1607 **bug vas prime**; leta 1768 **Buh vas sprimé**; leta 1813 **Bog jih sprimi** in **Bog te sprimi** in večkrat pozneje v pomenu dobrodošlice *Seyn Sie mir willkommen* oziroma *Willkommen* (gl. Orel 2004: 411, 413, 414); še posebej pomemben je v pesmi iz leta 1563, ko je z njim nagovorjen novorojeni Jezušček: **Bug te primi, moj lubi gust** (Gspan 1978: 47). V pomenu sprejemanja je razložen ta pozdrav v zapisu, ki velja za čas med letoma 1766 in 1787; omenjeno je pozdravljanje med Kranjci, ki se srečajo na tujem; ob **rokovanju** se besedno pozdravijo **Bog te primi** (... *grüßsen sie sich durch Reichung der Hand mit den Worten: Bog te primi, Gott empfang dich* ... Hacquet 1801: 33). Ta pozdrav je bil v pomenu *dobro došel* na Slovenskem razširjen še v polpretekli dobi (Grafenauer 1973: opomba 1 na str. 67).

212

Raziskovalci, ki so preiskovali ali omenjali najstarejši zapis tega pozdrava, so s Hacquetom enakega mnenja, da je glagol v pozdravu *sprejeti*, da torej izraža željo, naj Bog pozdravljenca sprejme. Toda v Vratih je Ulricha sprejel na obisk in udeležbo na viteških igrah koroški vojvoda, zato je nedvomno, da je v pozdravu del sporočila zamolčan oziroma tako samoumeven, da ga ni treba izreči. Zato je o tem delu umestno vprašanje, **v kaj ali kam ali kako naj Bog sprejme pozdravljenca**, čeprav je v življenjski praksi pozdrav nedvomno razumljen kot dobrodošlica. Vojvoda seveda ne more naročiti Bogu, naj Ulricha sprejme; celotni pomen pozdrava moremo pojmovati v smislu: *prosim Boga, naj te sprejme v svoje okrilje, varstvo, naklonjenost, milost*.

Na takšen pomen kažejo miselne zveze v več nabožnih besedilih. V Celovškem/rateškem rokopisu, ki je datiran v čas med letoma 1362 in 1390, je v slovenščini v molitvi zapisana pozdravna sintagma *Bog s tabo*, ki jo Mariji izreče angel Gabrijel: **Czestšchena sy maria gnade pallna gojpod stabo** ... (Mikhailov 2001: 79). Seveda je posneta po srednjeveški molitvi, ki temelji v prvem poglavju Lukovega evangelija; ustrezní odlomek se v približno dvesto let poznejšem Dalmatinovem prevodu (*EVANGELI SKVSI S. Lukesha sapiššan I. C.*) glasi: **Veseli je ti s'gnado obdana, GOSPVD je s'tabo ...**, v Vulgati pa: **have gratia plena Dominus tecum ...** V tej zvezi torej pomeni sintagma *Bog z nekom*, da je ta v božji milosti, da ga Bog obdari z milostjo.

Na zelo podoben pomen – v smislu, da je Bog z nekom, kadar ga vodi in varuje – kažejo konteksti v sledečih primerih. Pozdrav *Bog s tabo* je v slovenščini zapisan še v Dalmatinovem prevodu Biblije v 17. poglavju prve Samuelove knjige (*PERVE SAMVELOVE BVQVE, XVII. D.*), ko reče Savel Davidu, preden gre ta v boj z Goljatom: **Pojdi, GOSPVD bodi s'tabo**. Podobno in še v prvi osebi množine je to sintagma Dalmatin prevedel v šestem poglavju knjige Sodnikov (*BVQVE TEH RIHTARIEV VI. B.*). Gideonu se prikaže angel in mu reče: **GOSPVD s'tabo, ti možni lunak**. Pomen tega nagovora je razviden iz nadaljevanja, v katerem se naslovljenec pritoži: *Aku je GOSPVD s'nami*, zakaj smo potem prišli v roke Midjancev? Druga oblika je na istem mestu zapisana v Vulgati: **si Dominus nobiscum est ...** Sintagma **Bog z nami**, zapisano v Matejevem evangeliju kot angelovo sporočilo Jožefu o prerokbi, da bo dekle rodilo sina, je Dalmatin (*EVANGELI SKVSI S. Matteusha sapiššan, I. C.*) prevedel: **inu bodo njegovo**

ime, Emmanuel, imenovali, kateru je stolmazhenu, Bug s'nami (prim. Stabej 1997: 27). Ta pozdravna sintagma v slovenščini ni imela samo te oblike. Dalmatin je Jezusove besede na koncu Matejevega evangelija prevedel **Iešt sim pér vas vfe dny;** v Vulgati se to glasi **ego vobiscum sum.**

Na pomen te sintagme v smislu, da je Bog s tistim, ki vanj veruje, kaže komentar v začetku 15. poglavja Druge kroniške knjige, ki ga je Dalmatin v prevodu in natisu (*DRVGE BVQVE TE HRONIKE XV. A*) opremil z marginalijo: **Bug je snami kadar smo my shnym.** V besedilu se glasi nagovor Božjega duha: *Poslušajte mene, Affa, inu vus Iuda, inu Benlamin: GOSPVD je s'vami, dokler ste vy shnym, inu kadar ga vy yfzhete, taku se bo on vam pustil najti: Aku ga pak bote vy sapustili, taku bo on tudi vas sapustil.*

213

Odzdrav na pozdrav *Bog z vami* je leta 1584 zapisan v slovenščini v Dalmatinovem prevodu drugega poglavja biblijske Rutine knjige (*BVQVE TE RVTHE II. A*). Lastnik polja pozdravi žanjce: **GOSPVD bodi s'vami**, oni pa odgovore: **Shegnaj tebe GOSPVD.** V katoliški maši se glasi mašnikov pozdrav vernikom **Dominus vobiscum** in odzdrav **Et cum spiritu tuo.** Tudi ta odgovor je zapisan v Bibliji ob koncu drugega pisma Timoteju, ki ga je Dalmatin prevedel (*SVETIGA PAVLA DRVGI LYST NA TIMOTEJA*): **GOSPVD Iesus Crištus bodi stvoim duhom, Gnada bodi s'vami.** Takšen pozdrav v vsakdanjem življenju je izpričan in razložen v slovenski soseščini v 17. stoletju: *Bogh sztobom, mír sztobom*, kar je pomenilo biti v milosti božjega blagoslova in je bilo lahko mišljeno tudi v pozdravu *Zdravo, Bogh sztobom* (*vale cum benedictione Dei* oziroma *z bosjum volyum, hotenyem, pomochjum*; *Zdravo, Bogh sztobom, vale*; Belostenec 1973: 22, 23). Leta 1607 je v slovenski posvetni rabi izpričana zdravica **pomaji vam bug** in odgovor **bug vam zeghnai** ter pozdrava **bug vam pomagei** z odzdravom **bug vam lumai**, in **bug suame** z odzdravom **bug dai** (Alasia da Sommaripa 1979: 39).

Na teh osnovah se je oblikoval ob slovesih silno razširjen slovenski pozdrav **Zbogom** v osnovnem pomenu: prosim Boga in želim, da ste, ostanete, hodite v božjem varstvu. Seveda je bil nastanek takšnega pozdrava lahko povezan tudi z enakim pozdravom, razširjenem v romanskih jezikih. Najbrž je bil tudi na Slovenskem precej razširjen; zapisan je npr. v pesmi leta 1764, ko v vica h trpeča duša nagovori jezdečega mašnika: *Potlej vi z Bugam pujdete ...* (Gspan 1978: 139). Vsaj v 19. stoletju in pozneje do danes je ta pozdrav v navadi kot slovo. Tako v Prešernovi pesmi *Soldaška* npr. reče vojaški nabornik ... *zbogom vi, tovarši!* in še v podomačeni, iz italijanščine prevzeti obliki *adijo, ljubca ...* To so bili pozdravi slovesa, med katerimi je v mestnem okolju vse od srede 19. stoletja v navadi tudi **Na svidenje!**, ki je znan v drugih evropskih jezikih in je po pomenu precej starejši, toda tudi ta ni bil povsem posveten. Tako je npr. Valentin Vodnik poslovilno pesem Marku Pohlinu, ko je ta leta 1775 odhajal na Dunaj, sklenil: *Buh daj! de Tebe le skor' videjo moje ozhy* (Pisanice 1977: 18).

V neposredni zvezi z Bogom je pozdrav **Hvaljen Jezus.** Gre za prilagojen pozdrav, zapisan v Bibliji, ki se je v Dalmatinovem prevodu glasil **Hvalen bodi Bug** (Drugo pismo Korinčanom 1: 3). Uvajali so ga v času protireformacije; leta 1824 je

izpričan v obliki *Hvalen bodi Jezus Kristus* (Orel 2004: 414); od druge polovice 19. stoletja so ga širili zlasti kateheti med otroke in je veljal kar za primeren otroški pozdrav, ki je imel odzdrav *Vekomaj!* ali *Vekomaj, amen!* (Urbanus 1910: 73). Naslonjen je sicer na več omemb v Bibliji. Že v psalmih je naloženo hvaljenje, npr. ... *hvalite ime Gospodovo ...; Hvalite Gospoda, vsi narodi, slavite ga vsa ljudstva*, ali izražen sklep: *Hvalil bom Gospoda v svojem življenju* (psalm 113/112/: 1 in psalm 135/134/: 1; psalm 117/116/:1; psalm 146/145/: 2). Danes je ta pozdrav le izjemoma v rabi. Sicer so se že nekdanj z njegovim bogoslužnem pomenu družile tudi posvetne prvine, npr. v kmečki verzifikaciji o oglašanju zvonov, zapisani leta 1882: ... *bomo pili, / se gostili, / vin točili / pa hvalili / vsi Boga, / k nam ga da / en kozarček / ali dva* (Gspan 1978: 367).

214

Življenje

V podobnem pomenu so nastali pozdravi, ki kažejo na življenje: **Živijo, Živel in podobni**. Po biblijskih starozaveznih predstavah je bil gospodar življenja Bog, ki npr. reče ... *jaz usmrčujem in oživljam* (Devteronomium 32: 39); *Če boš hodil po mojih poteh in se držal mojih zakonov in zapovedi ..., bom podaljšal tvoje življenje* (Prva knjiga kraljev 3: 14). To prepričanje je lahko v molitvi izraženo neposredno *Ti (Gospod) si vsemu podaril življenje ...* (Nehemija 9: 6) ali *V njegovi roki je življenje vseh bitij* oziroma kot védenje *Podelil si mi prijazno življenje* ali ... *v številu dni svojega življenja, ki mu jih je Bog dal ...* (Job 10: 12; 12: 10; Pridigar 5: 17). Podobne so bile tudi novozavezne biblijske predstave. Tako sv. Peter nagovori Izraelce: ... *začetnika življenja (Jezusa) pa ste ubili* (Apostolska dela 3: 15); sv. Pavel pa naroča učencu: *Zapovedujem ti pred Bogom, ki vsem stvarjem daje življenje ...* (Prvo pismo Timoteju 6: 13). Ta pojmovanja razložijo biblijska pričevanja, ki sodijo najmanj v 7. stoletje pred našim štetjem, omenjajo pa dogajanja, ki bi lahko bila več kot dve stoletji starejša. To so: skupinski vzkliki namenjeni sinu kralja Davida *Živel kralj Adonija!*; nagovor Salomonove matere kralju Davidu *Živel, moj gospod in kralj David, vekomaj!*; množični pozdrav kralju Salomonu po njegovem maziljenju *Živel kralj Salomon!* (Prva knjiga kraljev 1: 25, 31, 39). Polni smisel teh vzlikov je bil torej prošnja Bogu, naj podeli kraljem dolgo, srečno in uspešno življenje. V drami iz 10. stoletja je v takšnem pomenu izrečena želja cesarskega vojskovodje svojima hčerkama in cesarjevi hčerki, ki so se odločile za devišstvo oziroma krščanstvo, naj živijo srečno (*Vivite feliciter, o sancte virgines*; Hrovsvitha 1988: 88, 89). Podoben pomen vsebujejo npr. tudi obredne besede ob cerkvenem ustoličevanju moskovskega kneza v začetku 16. stoletja. Duhovnik je zaklical *Na mnoga leta velikemu knezu in samodržcu*, za njim so to ponovili duhovniki pred oltarjem (Herberstein 2001: 30, 31). Seveda se je nabožni pomen teh vzlikov, ki niso vedno pozdravi, v vsakdanjem življenju izgubljal in se je obdržal le v nekaterih okoliščinah. Na začetek takšnega procesa morda kaže že pozdrav od smrti vstalega mrliča, ki v antični satiri iz 2. stoletja sarkastično pozdravi filozofa: *Živio, Diogenes!* (Lukian 1946: 80). Največkrat so takšni vzkliki (bili in so) uporabljani v nazdravljanjih oziroma zdravicah v različnih evropskih jezikih, posebej še ob praznovanjih rojstnih dni. Seveda so bili takšni pozdravni

pomeni povezani z različnimi pojmovanji življenja. Po poročilu, ki velja za konec 19. stoletja, je bilo med guaranskimi plemeni v južni Ameriki med srečanjem dveh uveljavljan pozdrav *Ali si živ?* in odzdrav *Da, živ sem*. To pozdravljanje je odpravilo dvom, da je pozdravljenec duh v človeški podobi (Levy-Bruhl 1954: 46).

Na Slovenskem je danes *Živijo* kot pozdrav med dobrimi znanci in kot napitnica zelo razširjen, prvotno je pomensko bil seveda molilna prošnja in želja za dolgim življenjem, ki je v zvezi z darovalcem življenja, Bogom. Tako je Marko Pohlin leta 1779 sklenil zahvalno pesem avtorju druge hvalnice: *Buh Te je dal: Buh vezhnè Te fhivi nam she kaj dalej* (Pisanice 1977: 13). Podobno je npr. France Prešeren sklenil pesem *Janezu N. Hradeckemu: Bog Te živi!*; kot napitnica je ta nazdrav v *Zdravljici* zapisan kar trikrat: *Bog živi ves slovenski svet ... Bog živi vas Slovenke ... Žive naj vsi narodi ...* Starejši slovenski pozdrav je *Bog te živi* (v pomenu *naj te ohrani pri življenju*) in *Na mnoga leta* (v pomenu *naj ti Bog nakloni še mnogo let življenja*). Ta pozdrav so lahko tudi zapisali. Tako je npr. arhitekt Jože Plečnik leta 1898 pismo materi zaključil: *Bog Vas živi in blagoslovi vse* (Stele 1967: 44). Na nenavaden način se je železni pomen takšnega pozdrava po koncu druge svetovne vojne spet pokazal v šaljivem geslu **Naj živi in se razvija koloradski hrošč!**, s katerim so abonenti menz z omenjanjem tedanjega uvoženega škodljivca krompirjeve rastline kritizirali vsakdanjo enolično krompirjevo hrano.

Zdravje

Tudi **Zdravo** je bil že od nekdaj množično uporabljan pozdrav. Zdi se, da je večinoma izveden iz rimskega pozdrava *Ave* oziroma *Salve* (bodi pozdravljen, bodi zdrav, živi dobro), ki je v zvezi s pojmi zdravje in pozdravljanje (*salus, salutatio*). Tudi v slovenščini sodita *pozdrav* in *zdravje* v skupno besedno družino (gl. Snoj 2003: 851), seveda pa je nekdaj pomenilo zdravje precej več kot odsotnost bolezni.

Na pomen pozdrava, v katerem je omenjeno zdravje, kaže npr. v 2. stoletju satiričen začetni pozdrav v namišljenem pismu pisatelja kar samemu titanu Kronosu: *Želim ti ljubeza zdravja* (Lukian 1946: 304). Pojem zdravja je bil sicer od prazgodovine do danes enkrat bolj, drugič manj povezan z nadnaravnimi silami, duhovi in bogovi; magično teurgična pojmovanja so navadno izvor bolezni videla kot božjo kazen, ozdravitev pa kot božjo milost, ker naj bi se nič ne zgodilo brez volje bogov (gl. npr. Borisov 1985: 18, 24, 37, 81, 89, 96, 97 itd). Zato so pozdravi v zvezi z zdravjem navadni v zelo različnih kulturah. Tako npr. v finski pesnitvi, ki z motivi sega v predkrščansko obdobje, največ v 12. stoletje, pozdravi gospodarica severne dežele Louhi svojega zeta *Zdrav bodi* (Kalevala 1952: runa XXI, v navedeni lit. na str. 113).

Torej ni nenavadno, da so se takšni pogledi širili od 2. stoletja v pozni rimski antiki in ponovno v evropskem visokem srednjem veku, obstajajo pa seveda tudi danes. Vendar se je pojem *zdravje* spreminjal vse do danes in je različen v različnih kulturah in različnih družbenih plasteh. Tako npr. svetopisemsko starozavezno pisanje Sirahovega sina Jezusa iz zgodnjega 2. stoletja pred našim

šetjem ceni telesno moč, zdravje, dobro počutje in veselje srca bolj kot bogastvo; hkrati pa opozarja, da nespečnost zavoljo bogastva razjeda meso in povzroča hudo bolezen (Ecclesiasticus 30: 14–17; 31: 1–3). Odsotnost boleznih torej že zgodaj ni zajela pojma zdravje (o vsebini tega pojma prim. podpoglavje *Pisni in ustni prenosni pozdravov*).

216

Sicer marsikje tudi danes kaže na vsebino pojma *zdravje* prepričanje, ki je bilo zlasti v evropskem srednjem veku silno razširjeno, da je bolezen kazen za greh. Temeljilo je na več biblijskih besedilih. David je grešil, *Gospod pa je udaril otroka, ki ga je Urijájeva žena rodila Davidu, da je zbolel* (Druga Samuelova knjiga 12: 15). Kralju Jerobeamu se je posušila roka, ker je grešno pokazal na glasnika božje besede, ko pa je ta na prošnjo molil zanj, je bila roka spet zdrava (Prva knjiga kraljev 13: 4–6). Bolnik moli k Bogu: *Nič zdravega ni na mojem mesu zavoljo tvoje togote, ni miru na mojih kosteh zaradi mojega greha* (Psalm 38 /37/: 4). Kralj Herod je bil zaradi grešnega vedenja božje kaznovan: *V hipu pa ga je udaril Gospodov angel, ker ni dal časti Bogu. Razjedli so ga črvi in izdihnil je* (Apostolska dela 12: 23). Grešno, nevredno obhajanje s kruhom in vinom je kaznovano: *Zato pa je med vami veliko slabotnih in bolehnih in precej jih je že zaspalo* (Prvo pismo Korinčanom 11: 30). Ozdravitev je božje delo, doseči ga je moč z molitvijo: ... *ozdravi me, Gospod, ker so moje kosti potrte* (Psalm 6: 3).

Po takšnih prepričanjih je bil pojem zdravja kajpak tesno povezan z Bogom in zelo blizu pojmu *mir*, o katerem je v ustreznem podpoglavju pričujočega besedila že nekaj povedanega. Izrecno je npr. omenjena zveza obeh pojmov v novozaveznih Jezusovih besedah *Pojdi v miru in bodi ozdravljena svoje bolezni* (Markov evangelij 5: 34).

Pozdravljanje z željo za zdravje ni bilo močno razširjeno samo v rimskem antičnem času, kjer so pozdrav *Salve* (pozdravljen, zdravstvuj) včasih kar napisali na hišni prag (Guhl / Koner 1994: 363). V evropskih dramah iz 10. stoletja osebe večkrat pozdravijo s pojmom *Zdravo*. Tako reče cesarjeva hči hčerama vojskovodje, ki ju posebej počasti še z častnim sorodniškim nazivom in imenoma: *Zdravi bodite, sestri Atika in Artemija*, naj je ne pozdravita s prostracijo, ampak s poljubom. Ob prihodu reče puščavnik krčmarju *Zdravo, dobri krčmar!* Puščavnik nagovori mestne mladeniče s *Pozdravljeni*, ti pa mu odvrnejo *Tudi ti bodi zdrav* (*Salvete sorores, Attica et Artemia; Salve, bone stabularie!; Avete, Et tu salve ...* Hrovsvitha 1988: 74, 75; 160, 161; 188, 189). Beseda *heil* je v srednjeveški nemščini pomenila *zdrav*, *heil dir* je bil eliptični izrek s prošnjo *Bogu želeti nekomu vse dobro*, *heil alle* je bil klic *vsem na pomoč*, beseda *gesunt* je pomenila *živ in nepoškodovan* (gl. Loewe 1930: 59; Lexer 1986: 67, 83). Podobno je bilo tudi drugod. Po literarnem pričevanju je v Firencah v prvi polovici 14. stoletja plemkinja odzdravila *Bodi mi zdrav* (Boccaccio 1964: deveta novela petega dne, v navedeni literaturi str. 286). V drugem in tretjem desetletju 16. stoletja so v Rusiji hišni gostje pred rokovanjem, poljubom in priklonom besedno pozdravili gostitelja *Bog daj zdravje* (Herberstein 2001: 71). V španski farsii *Indija Koromandija*, ki je nastala po sredini 16. stoletja, lopova pozdravita naivca: *Hej, zdravo!* in *Zdravo, tovariš!* (Klaić 1988: 257). Po pričevanjih iz tridesetih let 16. stoletja so bili v

Benetkah med različnimi družbenimi plastmi besedni pozdravi, sestavljeni tudi z *Zdravo*, navadni kot slovo ali pozdravni nagovor (gl. Aretino 1983: 11, 201, 356, 361). V Shakespearjevi drami reče Horatio Hamletu v drugem prizoru prvega dejanja: *Zdravo, pozdrav vašemu lordstvu* in dobi odzdrav: *Veseli me, da ste dobro, zdravo!* (*Hail to your lordship!; I am glad to see you well!*).

Besedni pozdravi v zvezi z zdravjem so danes v navadi marsikje, praviloma so skrajšani. Tako je npr. v Grčiji, kjer je *Dobro zdravje tebi!* (*Hygieia sou!*) skraćeno v *Ja sou!* (Ogrizek 1966: 146).

Na Slovenskem pozdravljanja v slovenščini v zvezi z zdravjem niso samo etimološko sorodna, ampak so bila kot drugod vsaj inicialno naslonjena na božjo naklonjenost, kot kažejo npr. slovenske besedne zveze iz 17. stoletja *Búg te primi, fdrou bodi* (Stabej 1997: 519) in iz naše bližnje sosesčine: *Pomozi Bogh, zdravo, dafzimi zdrav, salve* (Belostenec 1973: 23). V podobnem smislu je v devetdesetih letih 17. stoletja baronica iz Koče vasi pozdravno zaključila pismo hčeri v Trstu: *Buh vas žegnej ino zdrave derži!* (Merkù 1980: 56, 57). Sicer je že v 16. stoletju bila slovenska sintagma *zdravje prositi komu*, ki je pomenila *nekoga pozdraviti*, v zvezi s prošnjo Bogu; v 19. stoletju pa je bil običajen pozdrav prišlega ali mimoidočemu ali ob srečanju *dobro zdravje* (gl. Pleteršnik 1895: 908) vsaj včasih še mišljen kot želja, ki je odvisna od božje naklonjenosti. Sicer pa razlaga deležnika *pozdravljen* v besedni zvezi *sdravi, ali zheszheni bodite* kaže, da sta bila v 17. stoletju pojma *zdravje* in *častitev* še precej blizu (gl. Stabej 1997: 320); leta 1848 je zapisan pozdrav *Zdrávo* in nekaj let pozneje *Zdravi!* (Orel 2004: 414).

Pomenski odenki tega pozdrava so bili odvisni od okoliščin. Tako je npr. zapisal France Prešeren kot slovo v pesmi *Mornar: Nezvesta! Bodi zdrava ...*, pismo staršem 24. maja 1824 pa je sklenil z *Zdravi ostanite in vse znance perjatle, in zlahtnike pozdravite*, kar je tudi značilen primer naročila pisnega prenosa pozdravov. Pismo *Mihi Kastelcu* 10. marca 1832 je podobno sklenil *Zdrav bodi in pozdravi* bibliotekarja. Kot izraz prijaznosti ali prisrčnosti so nekdam (in danes) nekatere različne besedne pozdrave včasih uporabili hkrati ali so jih ponovili, npr. v kmečkem okolju v zadnji tretjini 19. stoletja na Dolenjskem, kjer so lahko ob večernem slovesu rekli: *Zbogom! Pa zdravi ostanite in bodite Bogu priporočeni. Lahko noč! Zbogom* (Trdina 1957: 118). Po meščanskih predstavah o lepem vedenju je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja bil pozdrav *Na zdravje!* primeren le med dobrimi znanci in nenavaden na podeželju (Urbanus 1910: 73). Po drugi svetovni vojni se je zelo razširil pozdrav *Zdravo*, v dobršni meri je bil zlasti v kmečkem okolju sicer tudi izraz pripadnosti novemu družbenemu redu.

Sreča

Izvor pozdrava **Srečno** je povezan z Bogom, božjim varstvom oziroma milostjo. Kaže ga npr. biblijski zapis naročila kralja Davida sinu Salomonu, naj se drži božje postave, *da boš imel srečo pri vsem, kar boš delal in česar se boš lotil!* (Prva knjiga kraljev 2: 3). Ta pozdrav je bil v klasični rimski antiki lahko uporabljen kot slovo (gl. podpoglavje *Pisni in ustni prenosi pozdravov*), vsebovan

pa je tudi v uvodnem pozdravu tedanjim ljudskim skupščinam (*Quod bonum, felix, faustum fortunatumque sit*; Titus Livius, *Historiae* 1: 17, 10). Takšna pozdravljanja so temeljila zlasti na predstavi, da neka višja sila odloča o človeških zgodah in nezgodah, oziroma da je začetek dejavnosti v človeških rokah, konec pa ne (npr. *Initia in potestate nostra sunt: de eventu fortuna iudicat*; Lucius Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium* 14: 16). V tem pomenu je najbrž stara raba takšnega pozdrava v pomenu želje, naj ne bo nesreče oziroma nezgode, na kar kaže posebej pozdravljanje ljudi, ki so pri kakšnem nevarnem delu ali opravilu.

218

Med najbolj nevarne dejavnosti je sodilo rudarjenje. Od poznega srednjega veka so imeli rudarji posebne, pravno določene pravice in dolžnosti; med njimi se je razvijala zavest o posebni dejavnostni identiteti. Zato moremo misliti, da se je z razvojem rudarstva v novem veku širil tudi njihov pripadnostni pozdrav *Srečno* (najprej v nemščini *Glückauf*), ki je nastal v poznem 16. stoletju; v Evropi je bil splošno razširjen v 19. in 20. stoletju. Drugačne hude nevarnosti so pretile na potovanjih. V Shakespearjevem Hamletu je zapisano pozdravno slovo, v katerem je še izrecno ohranjena zveza želje srečne poti z božjo voljo *Bog bodi z vami, dobro* (brez nesreč, nezgod) *potujte* (gl. podpoglavje *Bog*). Željo za srečno pot so poznali kot pozdrav v 14. stoletju v italijanskih deželah (gl. Bocaccio 1964: druga novela prvega dne; v navedeni lit. na str. 35). Podobno je bilo tudi drugod. Tako so se npr. leta 1811 na otoku Rabu glasno poslavljali od ljudi, ki so bili že na ladji, ki je začela pluti, z besedami *Srečno pot, gospodje (Felicissimo viaggio, signori*; Pederin 1989: 51). Enako se je leta 1875 splitski imenitnik poslovil od kapitana, ki je že sedel za krmilom in v slovo mahal s slamnikom (*Sretno, Ante! Pozdravi mi prijatelje u Zadru*; Pederin 1989: 257). Danes sta slovesa *Srečna pot* in *Srečna vrnitev* običajna v Italiji (Ogrizek 1966: 95) in marsikje drugje.

Na Slovenskem je leta 1607 izpričan pozdrav *bug dai frechio* (Alasia da Sommaripa 1979: 39). Ta pozdrav je v obliki *Bog daj dobro srečo!* sporočen v še zelo starem pomenu iz 19. stoletja, ko je bil namenjen zlasti ljudem, ki so pri kakšnem delu; seveda pa je bil v rabi tudi v skrajšanih in le posvetno mišljenih različicah kot *Dobro srečo!*, *Srečno pot!* in kot pozdrav ob razhodu *Srečno!* (Pleteršnik 1895: 561) ali *Te pa srečno* (Orel 2004: 414). Pozdrav je dostikrat zajemal različne okoliščine kot npr. pesemski zapis *Srezhn pojd', srezhn tam shiv', srezhn tud' pridi nasaj*, ki ga je Valentin Vodnik namenil Marku Pohlinu, ko je ta leta 1775 odhajal na Dunaj (Pisanice 1977: 17). Na Dolenjskem so v kmečkem okolju v zadnji tretjini 19. stoletja imeli pozdravljanje katerih koli ljudi pri delu s pozdravom *Bog daj srečo!* za samoumevno (Trdina 1957: 118). *Srečno* je bil vsaj v 19. stoletju tudi pripadnostni rudarski pozdrav, precej navaden je tudi danes, največ v nekdanjih in sedanjih rudarskih območjih. Tam zlasti pripadniki starejših generacij ob slovesu pozdravijo in odzdravijo *Srečno!*. Tudi v naši bližnji soseščini je bil ta pozdrav dostikrat povezan z zaupanjem v Boga, kakor ga kaže npr. zapis izreka iz 17. stoletja *Bogh day szrechu tvojemu chinenyu* (Belostenec 1973: 22).

Dober dan

Dvogovor poosebljenih Slehernika in Tovarištva v portugalski moraliteti iz leta 1519 (omenjeni v podpoglavju *Dobrodošlost*) pokaže, kaj je pomenil pozdrav **Dober dan**; prva oseba je polna nesreč, žalosti in obupa; medsebojna takšen pozdrav in odzdrav sta pomenila željo po odsotnosti hudega (gl. Klaić 1988: 176, 177). Najbrž je imel ta pozdrav podoben pomen vsaj že v pozni antični kulturi, kot kažejo različne okoliščine v satirah iz 2. stoletja, v katerih so zapisani pozdravi *Dober dan, pastir!*; *Dober dan, oče Hermes!*; *Dober dan, Menipos!* (gl. Lukian 1946: 131, 135, 207). Pozdravi z željo po dobrem dnevu ali delu dneva so danes navadni povsod, kjer so se razširili evropski jeziki, in tudi na Japonskem (gl. npr. Ogrizek 1966: 146, 95, 350). Seveda so človeške predstave, *kaj je dober dan*, časovno, prostorsko in družbeno zelo različne. Kitajski prijateljski pozdrav *Ali si jedel riž?* (Jermol 1938: 225, 263) je seveda nastal v času hudega pomanjkanja in je pomenil željo za dober dan brez lakote.

219

Na Slovenskem so leta 1607 izpričani pozdravi z željo za dober začetek in konec dneva *dobro jutro*; *dober vechier bug dai*; *vam puštim lacco noch*; med dnevom so si izrekli željo *bug vas prime*; odzdrav na te pozdrave je bil *bug dai* in *dober vam bug dai* (Alasia da Sommaripa 1979: 38, 39, 194, 197, 201). Podobno je vsaj že v sredi 17. stoletja v ženitovanjskem sprevodu kranjskih Istranov, ki je prišel po nevesto, ženin tistega, ki je stal pred nevestino hišo, pozdravil *Dobro jutro* (... *wuenscht er ... einen guten Morgen*); tam je bila tudi šega, da je po ženitovanjski noči starešina nagovoril najbližji vir vode: *Dobèr dan uoda jordana, koja se korftila* ... (Valvasor 1689: II. del, 6. knjiga, str. 330, 333). Ta pozdrav je bržčas v zvezi z nekim sinkretističnim religioznim verovanjem; sicer pa na zvezo takšnih pozdravov s krščanstvom kaže npr. tudi besedna zveza iz 17. stoletja iz slovenske bližnje soseščine *Bogh ti day dobro jutro, ali dobèr dèn* (Belostenec 1973: 23). Seveda so bili takšni, evropsko sicer zelo razširjeni pozdravi v navadi tudi pozneje. Tako je npr. leta 1780 Anton Feliks Dev v pesmi zapisal pozdrav domačemu ptičku kalinu: *Dobru jutru woltek!* (Pisanice 1977: 49); v petem dejanju Linhartove komedije *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* iz leta 1790 graščinski vrtnar mešano podeželsko družbo ponoči pozdravi: *Dober večer, možje!* Različne pomene takšnih pozdravov so kajpak lahko določale okoliščine. Tako sta bila med svetovnima vojnama v navadi posebna pozdrav in odzdrav na igrivi šemski ženitovanjski sceni, uprizarjani po teritvi na Radišah. Jezdec na *šimelju*, konjski maski, je ob prihodu pozdravil *Dober večer pri vas!*, odgovor terice, ki je predstavljala nevesto, se je glasil *Al je dober al' ni!* (Zablatnik 1974: 151). Tudi v slovo so vsaj ponekod v baročnem času omenjali del dneva, kot npr. v Linhartovi *Županovi Micki* iz leta 1789, ko si na koncu vsi medsebojno želijo: *Lohko noč!* Iz prve polovice 19. stoletja so izpričani pozdravi *Dobro jutro*, *Dober dèn*, *Dober vezher Lahko nozh*, *Dobro opoldne* (Orel 2004: 414). Večkrat se je božja zveza želje po dobrem dnevu ali dobrem delu dneva pozabila; zdi se, da je bila trdoživa marsikje med kmečkim prebivalstvom. Tako so npr. v zadnji tretjini 19. stoletja v kmečkem okolju na Dolenjskem odzdravljali na pozdrav: *Dobro jutro* in *Dober dan* poudarjeno ponavljalno v povezavi z božjo milostjo: *Bog daj, Bog daj dobro jutro* in *Bog daj, Bog daj dober dan* (Trdina 1957: 118).

Pozdravi z željo po dobrem dnevu ali delu dneva so danes precej navadni med večino prebivalstva, vendar ne med vsemi. Tako npr. jutranje in večerno pozdravljanje med starši in otroki v kmečkem okolju marsikje ni bilo in ni v navadi (gl. Makarovič 1982: 309).

Dobrodošlost

220 Marsikje so bili v navadi besedni pozdravi, ki so izražali dobrodošlost. V pogovornem jeziku popularne francoske farse o odvetniku Pathelinu, ki je nastala po sredi 15. stoletja, pozdravi naslovna oseba sodnika: *Gospod, sreča naj vam bo v vsakem dejanju naklonjena*, sodnik pa odzdravi: **Dobrodošli**, mojster (gl. Klaić 1988: 148). Ta odzdrav je bil lahko tudi pozdrav. V portugalski igri *Ladja za nebesa* iz leta 1519, ki je vsebinsko sorodna motivu mrtvaškega plesa, angel pozdravi cesarja: *Dobrodošel, cesar* (Klaić 1988: 246). Sicer je pozdrav *Dobrodošel* precej starejši. V drami prve nemške pesnice Hrosvite iz druge polovice 10. stoletja *Pafnucij ali Spreobrnjenje vlačuge Thais* pozdravi opatica puščavnika: *Z veseljem prispel, spoštovani oče Pafnucij (Gratanter advenis, reverande pater)*; puščavnik pa pozdravi puščavnika: *Dobrodošel, brat (Bene, frater, venisti ...; Hrosvitha 1988: 198, 199; 206, 207)*. V literarnih zgodbah, ki pričajo o sredini 15. stoletja v italijanskem gosposkem okolju, je ta pozdrav izpričan večkrat. Neapeljski plemič pozdravi dekle *Dobrodošla, ljubezen moja*; firenški plemič pozdravi someščana *Dobrodošel si mi*; plemič iz Pavije pozdravi imenitne preoblečence v trgovce in plemiče *Dobrodošli ste mi, gospodje*; opat iz Pavije pozdravi nečaka *Dobrodošel si mi, sinko!*; plemkinja pozdravi drugo gospo *Dobrodošla, gospa!* (Boccaccio 1964: šesta novela tretjega dne; osma novela devetega dne; deveta novela desetega dne; deseta novela desetega dne). O poznavanju besednega pozdrava *dobrodošel* ob koncu 16. stoletja v Angliji pričata odlomka v Shakespearjevem *Hamletu*; v 2. prizoru 2. dejanja kraljevič pozdravi prišle igralce *Dobrodošli vsi (You are welcome, masters, welcome, all)*, kralj pa pozdravi dvornika *Dobrodošla* in pozdrav poudari z imenom *(Welcome, dear Rosenkrantz and Guildenstern)*. Seveda pa so bili za izražanje dobrodošlosti bolj pomembni nasmeh in nekatere pozdravne kretnje kot beseda. Ponekod je bil ta pozdrav lahko del formaliziranega običajnega postopka. Na Samoi so pred letom 1926 sorodnika, ki je prišel po vračilo in tega zavoljo omikanosti ni smel takoj povedati, pozdravili *Dobrodošel*, on pa je odgovoril, da je prišel s spoštovanjem do gostiteljve plemenite prisotnosti (Mead 1978: 56). Tam je – tako kot bržčas povsod – kulturno okolje določalo pomenske odtenke različnih izrazov dobrodošlosti; žensko vprašanje *Kam greste?* vsakemu mimoidočemu, ki bi marsikje drugod bila nevljudnost, je pomenilo dobrodošlost in je bilo ženska odlika (Mead 1978: 225, 263). Dobrodošlost je marsikje in marsikdaj izražena tudi z neformalnim nagovorom, ki nadomesti običajni besedni pozdrav. Takšen primer predstavljajo npr. besede, s katerimi je leta 1857 odličnik v Zadru sprejel tujo plemkinjo: *Narava Vas je srečno obdarila, smejete se* (Pederin 1989: 221).

Na Slovenskem so dobrodošlost prejkone nekdam kot danes pozdravno izražali na različne načine, bolj z gesto, mimiko in vedenjem kot dobessedno, vendar vsekakor tudi s prenesenim dobrodošlim pomenom različnih pozdravov, npr. *Bog*

te sprejmi (gl. podpoglavje Bog). Ob nekaterih dejanjih, ki so konvencionalno izražala dobrodošlost, so pač ustrezno spregovorili. Leta 1485 je fevdnik koroškega gradu Lengberga izročil prišlemu škofu, ki je bil na vizitacijskem potovanju, grajske ključe v znak, da lahko z vsem ustreznim razpolaga, kot da je njegovo (Vale 1943: 141); težko si predstavljamo, da bi to storil molče. Vsaj v 19. stoletju so kozarec, v katerem so vino ponudili prišlemu gostu, imenovali *dobrodošlica*, včasih so ga ponudili na krožniku skupaj s kletnim ključem (Pleteršnik 1894: 144, 145). V znak dobrodošlosti danes marsikje ponudijo kozarec vina. Pomen takšne ponudbe je starejši. Posebna pivska posoda je na Slovenskem znana pod imenom *bilikum* (ki je nastalo morda že v srednjem veku iz tedanjega nemškega izraza za dobrodošlost *willeikum*; gl. Lexer 1986: 321). Takšno posodo so polno vina pozdravno ponudili dobrodošlemu gostu, ki jo je kot odzdrav moral izpiti, kar je npr. izpričano leta 1487 v plemiškem okolju blizu Ptujске gore (gl. Vale 1943: 238). Te posode so bile brez stojnega dela; brez težav jih je bilo mogoče odložiti le, ko so bile izpraznjene. Pozneje so to ime prenesli še na posebne, domiselno sifonsko izdelane šaljive posode; kdor ni poznal posebnih prijemov, jih ni mogel izpiti, ne da bi se polil; ali pa je bil povabljen, da prvi pije z gostiteljema iz združenih treh čaš in je iz takšne (skrivno vezne) posode popil trojno mero.

Pomenske okoliščine pozdravov

Pisni in ustni prenos pozdravov

Prenašanje pozdravov tretji osebi je v številnih današnjih kulturah precej običajno. Pisno se je najbrž pojavilo vsaj kmalu po začetnem pošiljanju zasebnih pisem. Večkrat je izpričano v biblijskih novozaveznih pismih, ki pričajo vsaj že za drugo polovico 1. stoletja našega štetja. Tako je npr. apostol Pavel narekoval v pismu svoje osebne pozdrave, ki naj jih naslovljenci sporočijo naprej: **Pozdravite Prisko in Akvila, moja sodelavca ...; Pozdravite mojega dragega Epájmeta ...; Pozdravite Marijo ...; Pozdravite Andronika in Junija ...; Pozdravite Ampliáta ...** itd., potem pa še sporočila pozdravov drugih: **Pozdravlja vas moj sodelavec Timótej in moji rojaki Lukij, Jazon in Sozipater.** Dodan je še pozdrav pisca pisma: **Pozdravljam vas v Gospodu jaz, Tertij, ki sem napisal to pismo** (gl. Pismo Rimljanom, 16. poglavje). Iz besedila je kajpak razvidno, da so ti, pisno sporočeni pozdravi lahko bili ustno sporočeni že pred zapisom in da so se prenašali naprej najbrž največkrat ustno v besedi, vendar lahko tudi drugače, zakaj v 16. vrsti navedenega poglavja je tudi navodilo *Pozdravite se med seboj s svetim poljubom.*

Poseben način rimskega skvarjenega ustnega prenosa pozdrava je zasmehovalno omenjen v satiri *Nigrinos ali o značaju filozofa*, ki je bila napisana v 2. stoletju (Lukian 1946: 96, 97, 317). V Rimu so imenitniki imeli nomenklatorje, sužnje, ki so jim na javnih prostorih napovedovali imena srečujočih, da so jih lahko primerno pozdravili; v času satire pa je bila med njimi tudi jara gospoda, ki je nomenklatorjem naročila tudi kar pozdravljanje.

Sicer je ustno prenašanje naročenih pozdravov navadno omejeno na besedni pozdrav in zahvalo, včasih pa je oboje lahko poudarjeno s pristrčno kretnjo.

V oksitanski patarenski vasi je v začetku 14. stoletja vaščan sporočil vaščanki pozdrave od njene sestre; v zahvalo ga je poljubila (Le Roy Ladurie 1991: 151).

Pisni besedni pozdravi so največkrat v pismih, lahko so **začetni ali poslovilni pozdrav** oziroma želja. Za starogrški prostor v 3. stoletju pred našim štetjem velja Aristonov opis nevljudneža, ki pismo **začne in konča brez lepih pozdravov** (Teofrast 1971: 40). Pismo zarotnika Katiline iz leta 65 pred našim štetjem se začne: *Lucij Katilina Kvintu Katulu pozdrav!* in konča: **Srečno!** (Salustij 1968: 90, 91). Biblijska Pavlova pisma, ki kažejo na običaje v sredi 1. stoletja po našem štetju, se začenjajo z daljšimi kombiniranimi uvodnimi pozdravi, v katere je vključen pozdrav **milost vam in mir od Boga** (gl. Pismo Rimljanom; Prvo pismo Korinčanom, Drugo pismo Korinčanom itd.). O vsebini pojma mir je nekaj povedanega v podpoglavju *Mir*, sicer pa nanjo posredno kaže tudi biblijsko Tretje Janezovo pismo, ki priča tudi o tedanji vsebini pojma zdravje, ki je mnogo širše od odsotnosti bolezni, in se začne s pozdravom *Ljubi, prosim Boga, da bi ti šlo v vsem dobro in bi bil zdrav, kakor gre dobro tvoji duši. Zelo sem se razveselil bratov, ki so prišli in pričevali za tvojo resnico, kako živiš v resnici.*

222

Poseben poudarek je imel lastnoročni, ne narekovan pozdrav, posebej je izražen npr. na koncu biblijskega Pavlovega pisma Kološanom **Pozdrav z mojo, Pavlovo roko**. Pismeni pozdrav je včasih oblikovan kar v kratico, npr. **BV** oziroma **Bene valete, dobro in zdravo ostanite**, kar je poslovilna fraza v nekaterih srednjeveških listinah, posneta po antičnih pismih, v klasični antiki sicer rabljena kot slovo ali odzdrav. Sicer so bili v navadi različni pisni pozdravi, ne vedno v pismih. Tako je npr. leta 1458 dubrovniški trgovec in izobraženec na koncu svoje znamenite knjige sklepno posvetilo dubrovniškemu trgovcu, *dragemu prijatelju*, končal s poslovilnim pozdravom *S spoštovanjem srečno* (*Augusti feliciter*; Kotruljevič 1989: 468, 469).

Na Slovenskem se je uveljavilo pisno posredovanje pozdravov vsaj skupaj s pošiljanjem zasebnih pisem, v katerih so na začetku, večkrat tudi na koncu, pisali pozdrave. Tako je npr. superintendent slovenske protestantske Cerkve leta 1565 začel pismo: "Pozdrav v gospodu Jezusu ...", končal pa: "Bodi zdrav" (*Salutem a Domino Jesu ..., Vale*; Rajhman 1997: 39, 40). Skladatelj Jakob Haendl, imenovan Petelin, Kranjec (*GALLVS DICTVS CARNIOLVS*), ki je sicer živel na tujem, je v začetkih pisnih predgovorov svojih publiciranih del ob nagovoru svojemu gospodu večkrat uporabil kar **kratice** za lep pozdrav (npr. leta 1580 *S. P. /salutem plurimam/* in *S. D. /salutem dicere/* ali leta 1589 *S. P. D. /salutem plurimam dicere/*; Škulj 1991: 18, 36, 94); na koncu pisma pred podpisom so kot pozdrav slovesa včasih postavili *V. D.* (*vale dicere*) v pomenu ostani zdrav.

V rabi so bili tudi **pisni prenosi pozdravov** tretjih oseb. Leta 1584 je Jurij Dalmatin končal pismo Štajerskim deželnim stanovom: "Prisrčno te pozdravljata Špindler in Bohorič" (*Salutem tibi eminenter dicit Spindlerus et Bochoritshius*; Rajhman 1997: 141, 142). Podobno je Primož Trubar mlajši, župnik v Kilchbergu, začel pismo Krištofu Špindlerju, višjemu protestantskemu duhovniku v Ljubljani,

leta 1590 s pozdravom: “Božjo milost in mir po Jezusu Kristusu”, končal pa s tisočkratnimi pozdravi naslovljencu in njegovi soprogi (*Gotes gnad vnnd Frid, durch Chrm Jesum zuuor, ... seit von mir ... zu taussend mahlen gegrüst*; Rajhman 1997: 173–177).

Na začetkih pisem so pisali tudi **pozdravna naslavljanja**. Tako npr. Jurij Dalmatin leta 1569 v pismu Kranjskim deželnim stanovom: “Plemenitim, vzvišenim, pobožnim, krepostnim, odličnim kranjske dežele prvakom in svojim blagim gospodom” ali Jurij Dalmatin in Adam Bohorič leta 1584 na začetku pisnega poročila kranjskim odbornikom: “Blagorodni, hrabri, plemeniti, čestiti, milostni in zapovedujoči gospodje” (*Generis nobilitate Magnificentia pietate ac Virtute Viris illustribus Carniolanae Provinciae Primoribus et dominus suis clementissimis; Wolgeborne, Gestreng, Edlvest, Gnedig, vnd gebittund herrn*; Rajhman 1997: 45–48, 119–139). Pisno sporočen pozdrav je bil lahko postavljen tudi na konec spisa. Leta 1886 rojeni kmet iz Slovenske vesi v Porabju je leta 1913 napisal spominski domoznanski spis; zaključil ga je *Ešče ednók z Bogom!* (Dravec 1974: 173).

Omenjene in podobne vrste pisnih pozdravljanj so v rabi vse do danes; spremenjene so oblike in pomeni, ki so jih imela (in imajo) v spreminjajočih se družbah. V 19. stoletju so na začetke pisem še sodili naslovi *Pošteni, Visokospoštovani, Preblagi, Blagorodni, Žlahtni, Častivredni, Hvalevredni*, priporočano pa je bilo tudi še *Vaša gnada* in (danes pač zabavno) *Poštena devica!* (gl. npr. Slomšek 1857: 252–256). Sicer so za nekatere pozdrave kot *Živijo* ali za prenos pozdravov v pismih tudi Slovenci uporabljali nemške pozdravne oblike, npr. Stanko Vraz na koncu pisma 2. aprila 1837 Francetu Prešernu: *Lebe vielmal wohl! Die Herren Mikloshizh, Murko et Kushar grüßen Dich sammt Herrn v. Kasteliz* (Kidrič 1911: 34, 35). S postopnim razkrojem odnosov stanovske družbe so takšna naslavljanja postopno izginjala; do danes se je ohranilo *Spoštovani*. Vedno običajnejši so postajali preprosti pozdravi *Servus, Živio, Srčni pozdrav, Pozdrav, Srečno*, pa tudi sokolski *Nazdar* in *Zdravo, Zdravstvuj* in preprosti prenosi pozdravov tretjih oseb ali njim *Pozdravlja te ... Pozdravi tega in to*, zlasti na dopisnicah in razglednicah od sedemdesetih oziroma osemdesetih let 19. stoletja (gl. npr. Lukan 1985; Flajšman 1995; Premzl 1997).

Z razvojem elektronskih medijev je nastala med mladimi pisna kratica *lp* za lep pozdrav in zapisi sicer ustnih slengovskih pozdravov večkrat simbolno, skrajšano ali fonetično, npr. **alo, cao, cau, cav, cawcy, hai, hy, saus, saos** in podobni, pa tudi **botte fajn, cau bau** in podobno (gl. Orel 2004: 420).

Naslovni nagovor kot pozdrav

Naslov je stara oblika pozdrava ali pomenljivega dodatka pozdravu. Za starogrški prostor v 3. stoletju pred našim štetjem veljajo v četrtem Herondasovem mimijambu opisana pozdravljanja, ki jih je molilka zjutraj ob prihodu v Asklepijevo svetišče izrekla tamkajšnjim božjim osebam; **boga je pozdravila z naslovom knez in rešitelj**, druge pa **z imenovanjem njihovih božjih sorodništev** (Teofrast 1971: 56, 108, 117).

V rimski antiki je bilo pozdravno naslavljanje včasih zelo pomembno. Vojaki, ki bi morali Vespazijana pozdraviti kot legata, so ga pozdravili kot cesarja, se pravi, so ga **imenovali s carskimi naslovi** (... *ut legatum salutatori, imperatorem salutavere ... Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula cumulare ...*; Tacit 1987: 184, 185).

224

Poseben pozdravni pomen, večkrat združen s čaščenjem in priklicanjem, so imela in imajo nekatera naslavljanja v nedržavno in netehnološko naravnanih družbah. Tako je npr. na začetkih nekaterih indijanskih molilnih pesmi, ki jih je težko datirati; večina je bila zapisana šele v drugi polovici 19. stoletja in pozneje. Tako so npr. bili takšni začetki pri plemenu Teton-Sioux: **Wakan'tanka**, *kadar ga prosim, me poslušaj ...*; pri plemenu Winnebago: **O, oče naš**, *poglarar vseh viharjih ptic ...*; pri plemenu Navajo: **Tségihí**. *Iz zore napravljena hiša ...*; pri plemenu Havasupai: **Sonce**, *naš močni praded ...*; pri Inkih: **Viracocha**, *gospodar vesolja ...* (Kukulja 1957a: 14, 22, 24, 33, 53). Na enak način je v začetku pesmi afriške etnične skupine Joruba pevec naslavljal boga bliska **Sciango**, *ti si vsemogočen gospodar*, in v začetku pesmi etnične skupine San je pevec naslavljal mladi Mesec **Kabbia**, *tam zgoraj* (Kukulja 1957b: 37, 24). Podobno je težko datirati takšna naslavljanja, zapisana v finskem narodnem epu *Kalevala*; marsikateri motivi run, junaških, ustno ohranjenih pesmi, s katerimi je bila leta 1849 sestavljena celotna pesnitev, sicer segajo v predkrščanski čas, največ v 12. stoletje, marsikaj pa je poznejši dodatek, tudi iz 19. stoletja. Naj bo tako ali drugače, pozdravni in inkantacijski namen sta združena npr. v naslavljanjih vrhovnega boga: *Najvišji stvarnik Ukko*, *stvarnik zemlje in neba ...*; *Ukko, vrhovni bog, starodavni nebeški oče, ki govoriš skozi oblake ...* (Kalevala 1952, runa IX, v navedeni literaturi / odslej v n. l./ str. 44; runa XII, v n. l. str. 60); v naslavljanjih legendarnih junakov, npr. pevca in vidca: *Stari Väinämöinen*, *davni vsevedež ...* ali nebeškega kovača: *Ilmarinen*, *večni kovač ...* (Kalevala 1952, runa X, v n. l. str. 47; runa X, v n. l. str. 49).

Pozdravni pomen je vsebovan tudi v **počastitvenem naslavljanju s sorodstvenimi imeni** ljudi, ki niso v sorodu. Tako npr. dekle Annika naslovi nebeškega kovača: *Brat Ilmarinen*, *slavni večni kovač ...*; Louhi, vladarica Severne dežele, večkrat naslovi svojega zeta: *Mladoženec*, **ljubi brat ...**; dekle Kalevatar svetuje neizkušnemu dekletu z naslavljanjem: *Nevesta*, **ljuba sestra ...** (Kalevala 1952, runa XVIII, v navedeni literaturi str. 93; runa XXII, v n. l. str. 117; runa XXIII, v n. l. str. 123). Takšni nagovori so zelo stari. V staroegipčanski ljubezenski pesmi, ki je nastala pred približno štirimi tisočletji, dekle očarljivo nagovarja fanta s sorodniškim nagovorom: *Brat moj, ljubo mi je, da se v jezercu pred teboj kopam, da vidiš mojo lepoto v srajci najtanjšega kraljevskega platna, ko je mokra ...* in on ji odgovarja s podobnim nagovorom: *Ljubezen moje sestre je onkraj...* (Čurić 1951: 80). V biblijski starozavezni pripovedi, ki je izročilno starejša od zapisa, ki je prvič nastal najbrž šele v 7. stoletju pred našim štetjem, imenuje kralj David sina kralja Savla *moj brat* (Druga Samuelova knjiga 1: 26).

Naslavljanje nesorodnikov s sorodstvenimi imeni je večkrat združeno s pojmovanjem **pomembnosti pripadnosti neke skupnosti**. Tako je npr.

v biblijski stari zavezi imenovan pripadnik istega naroda *tvoj brat, Hebrejec ali Hebrejka*, duhovniki pa se naslavljajo ... *bratje, veliki in mali* ... (Deuteronomium 15: 12; Druga kroniška knjiga 31: 15); podobno je bil tudi v novi zavezi, ki priča o razmerah ob koncu 1. stoletja, *bratje* častni pozdravni nagovor ali naslov za člane narodne, mestne ali krščanske organizirane skupnosti. Apostol Peter je nagovoril Jude in vse prebivalce Jeruzalema *Bratje*; krščanski vodja Štefan je nagovoril veliki izraelski zbor *Bratje in očetje* ((Apostolska dela 2: 29; 7: 2); apostol Pavel je krščanske vernike pismeno imenoval *bratje moji* (Prvo pismo Korinčanom 1: 11). Visoko pojmovanje nesorodniškega naziva *brat* je seveda nastalo z dejansko najpomembnejšo vzajemno dejavnostno vlogo sorodnih bratov v patriarhalnih družbah, ki so predstavljali moč rodu; do naših dni se je imensko ohranilo v raznih bratovščinah, pobratimstvih, imenu samostanskih bratov in očetov in po analogiji v imenih samostanskih in bolniških sester. Najimenoitnejši v patriarhalnih družbah je bil seveda **naziv oče**, ki je v sorodstvenem pomenu bil dejanski poglavar in oblastnik nad sorodstveno skupnostjo. Temu primerno je bila raba tega imena v prenesenem pomenu redka. V biblijski starozavezni knjigi, ki je nastala najmanj v 7. ali 6. stoletju pred našim štetjem, je to ime pripisano Bogu: *Ti, Gospod, si naš oče* (Izaija 63: 16). Nekaj mlajše je pričevanje o imenovanju gospodarja in učitelja za očeta (Druga knjiga kraljev 2: 12). Drugačno pa je ponekod lahko bilo pojmovanje rabe tega imena v prenesenem pomenu ob koncu 1. stoletja našega štetja. Po pisanju v evangeliju je Jezus rekel: *Tudi na zemlji nikomur ne pravite "oče", kajti eden je vaš Oče, ta, ki je v nebesih* (Matejev evangelij 23: 9). Temu ustrezen je tudi uvodni klicni začetek molitve: *Oče naš, ki si v nebesih oziroma Oče! Posvečeno bodi tvoje ime* (Matejev evangelij 6: 9; Lukov evangelij 11: 2). Seveda pa je bil v drugem okolju že prej **zbrani očetje** častni naziv za senatorje rimskega senata (*patres conscripti*); tako jih je npr. leta 112 pred našim štetjem nagovoril Adherbal, sin numidijskega kralja, in enako jih je pozdravno naslovil tudi v pismu (Salustij 1968: 11, 19). Podobno se je krščanska srednjeveška tradicija ohranila do danes v imenu *cerkveni očetje* za pomembne teologe prvih osmih stoletij in v imenu *pater* za redovniške duhovnike. Takšni častni nazivi so lahko bili uporabljani kot nagovorni pozdravi in kajpak še bolj ob raznih drugih priložnostih.

Na Slovenskem so nagovori kot pozdravi najbrž precej stari; domnevamo jih lahko glede na naslove veljakov, ki izstopajo v rodovno-plemenskih družbenih ureditvah. Takšen časten naziv bi lahko bil pri alpskih Slovanih *gospod* (gl. Škrubej 2002: 144-148). Vsaj z dejansko uveljavitvijo krščanstva v začetku drugega tisočletja je postalo znano tudi častno imenovanje ljudi, ki niso v sorodu, s sorodniškim imenom *brat* in morda še katerim. Najpozneje v 15. stoletju so obstajali plemiški nazivi različnih stopenj, ki so jih kajpak uporabljali tudi kot nagovorne pozdrave; od leta 1600 naprej je bila upravičenost do sedmih takšnih nazivov tudi pravno določena. Ob nemških naslovih so najmanj v 16. stoletju obstajale tudi njihove slovenske ustreznice: *visoko ali dobro rojeni, častiti, gnadljivi, firšt, frajer(ca), žlahtni gospod (gospa), gnada* (gl. Žvanut 1994: 31). Nagovarjanje z različnimi neplemiškimi naslovi je bilo tudi v navadi, večkrat kot dodatek drugemu pozdravu, izpričano od 17. stoletja največkrat v različicah imen *Gospudar* in *Gospud* (Orel

2004: 413, 414). V meščanskem okolju je bilo pozdravno nagovarjanje še z drugimi naslovi pomembno še v drugi polovici 19. stoletja in obdobju med svetovnima vojnama (gl. npr. Urbanus 1910: 85–92; Jermol 1938: 16, 17, 24, 25; Bon ton 1926: 131–134), danes je njegov pomen malenkosten. V času po drugi svetovni vojni sta bila odpravljena naslova *gospa* in *gospod* in hkrati uveljavljena naslova *tovarišica* in *tovariš*; pozdravno naslavljanje s tema naslovoma sicer ni postalo navadno. Sprememba naj bi izražala deklarirano enakost in enakopravnost vseh družbenih članov. Po spremembah leta 1991 sta nova naslova opuščena, za pozdrav različno kvalificiranim obrtnikom pa je ostal v rabi nagovor *mojster*.

226 Pripadnostni pozdravi

Raba velike večine pozdravov že izraža pripadnost neki družbeni, stanovski, etnični, jezikovni, kulturni, medosebni, lojalnostni ali drugačni skupnosti ali podskupnosti. Največkrat je od okoliščin odvisno, ali so izrazi pripadnosti pri pozdravljanju kot takšni tudi dejansko prepoznani. Nekateri gibni, manj pa besedni pozdravi imajo demonstrativno ali splošneje takšne izrazne pomene. Na pripadnost širši skupnosti pogosto kažejo pozdravni naslovni nagovori nesorodnikov s sorostvenimi imeni (gl. prejšnje podpoglavje). Pozdravi, ki so v zvezi s takšnim ali drugačnim bogom, kažejo na versko pripadnost ali njeno demonstracijo. Zelo značilno je tem soroden npr. religiozno, v duhu povsod prisotnemu vodji zasnovan pozdrav **Heil Hitler!** ki je v nacistični Nemčiji izražal politično prepričanje, v drugi svetovni vojni pa v vseh zasedenih državah lojalnost in služenje okupatorju.

Na Slovenskem je bilo podobno kot drugod. Tako npr. lokalna okoliščina kaže na določne pomene sicer evropsko znanega rudarskega pripadnostnega pozdrava **Srečno!** Med svetovnima vojnama so črnjanski rudarji v jami tako pozdravljali in se predstojnikom niso odkrivali; zunaj pa so se rudarskim uradnikom in drugim veljavnejšim odkrivali in jih spoštljivo pozdravljali *Dobro jutro!* / *Dober dan!* / *Dober večer!* jih nagovarjali *gospod*, *gospa* in s priimkom (Makarovič 1986: 305, 306, 311). Pomeni so se spreminjali. V času med svetovnima vojnama so na Slovenskem menili, da pomenita pozdrava **Zdravo!** in **Na zdar!** predvsem pripadnost članov in članic društva Sokol (Bon ton 1926: 128); potem je prvi pozdrav postal partizanski, ki je v drugi Jugoslaviji spet izgubil določnejši pomen in postal splošen. Med drugo svetovno vojno sta na Slovenskem nastala pozdrav **Smrt fašizmu** in odzdrav **svoboda narodu!** Prvotno sta spričevala pripadnost narodnoosvobodilnemu gibanju, v vsaj poldrugem desetletju po vojni pa naj bi kazala lojalnost novemu družbenemu redu zlasti kot zgolj formalni pripis uradnim dopisom **S.f.-s.n!** V desetletjih po drugi vojni je dvodelni pozdrav **Za domovino s Titom** s skupinskim odzdravom **najprej!** kazal na pripadnost otroške pionirske organizacije Titovemu kultu, saj je na religiozen način vseboval ime osebnosti, ki naj bi bila vseprisotna v duhu. Po drugi svetovni vojni je na Slovenskem postajal znan besedni pozdrav **čao**, najprej z italijansko partizansko pesmijo *O bella ciao*, potem pa od poznih petdesetih let, ko je bil Trst marsikomu izložba zahodne polakirane vsakdanje kulture in je ta pozdrav postal del priljubljene zahodne mode,

največ med mlajšim prebivalstvom; danes je v veljavi med mladino kot tovariški pozdrav, odzdrav ali slovo. Beseda sicer izvira iz beneške fraze *Sciavo vostro* (vaš suženj, sluga sem); sprejeta je bila v druge italijanske govore, povsem je izgubila prvotni pomen; običajno je v rabi največ med mlajšimi in med med ljudmi enakih družbenih položajev v Italiji, marsikje na Slovenskem in v mnogih drugih deželah. Zgolj glede na pomen je bil ta pozdrav seveda znan že mnogo prej. Tako v šestem prizoru prvega dejanja Linhartove *Županove Micke* iz leta 1789 prišli pisar pozdravi: **Pohlevni služabnik!**, gospod Tulpenheim pa mu odzdravi: *Dober večer, Glažek!*, seveda pa je imel enak prvotni pomen tudi pozdrav **Servus**, ki je v različnih, komaj spoznavnih govornih variantah (npr. seos) v rabi marsikje tudi danes. Za sedanje besedne slengovske, zlasti mladostniške pozdrave je značilno, da so v elektronskih komunikacijah pogosti in največkrat zapisani fonetično (gl. podpoglavje *Pisni in ustni prenosi pozdravov*). Zavest o pripadnostnem izražanju pozdravov je danes prisotna, vendar je prisotno tudi mnenje o njihovem nebitnem pomenu. Tudi zato so sedanji pripadnostni ribiški, lovski, pomorski in podobni pozdravi (**Dober prijem, Dober pogled, Mirno morje**) le delno uveljavljeni.

Z gibnimi združeni besedni pozdravi

Med gibnimi pozdravi preteklosti in sedanjosti so pogosti različne kretnje dvignjene roke, zlasti pokončna odprta dlan, na prsih pokončno sklenjene dlani, vstajanje, rokovanje, objem, poljub, priklon, poklek, odkrivanje glave; druge pozdravne geste kot npr. kazanje jezika, stiki nosov ali prostracija so redkejši oziroma časovno in prostorsko omejeni. Z gibnimi pozdravi so večkrat združeni besedni pozdravi. Poudarijo ali spremenijo pozdravni pomen kretenj ali obratno. Pri večini pozdravljanj ima opazno vlogo obrazna mimika, po kateri prav ali zmotno prepoznavamo čustveno iskrenost pozdravljalcev. Med njo posebej izstopa nasmešek, verjetno evlucijsko nastala občečloveško razumljiva gesta; vendar je tudi pri njej pomenski emotiven izraz odvisen od kulturnih in drugih okoliščin. Čeprav je povsem nedvoumni pričevanj o hkratnosti besednih in gibnih pozdravov razmeroma malo, spričuje vsakdanje izkustvo, da je združenje obeh vrst pozdravov dostikrat odvisno le od okoliščin; seveda moremo sklepati, da je bilo dejansko ovirano oziroma redkejše vsaj pri poljubih in stikih nosov.

Navajam nekaj ilustracij združenja gibnih pozdravov z besednimi. **Dvignjena roka** je od prazgodovine do danes znana gesta z zelo različnimi pomeni. V egipčanski tradiciji je kot simbol petih osnov islama: vere, molitve, romanja, posta in usmiljenja združena z besednim pozdravom: desnico položijo na prsi, nato se z njo dotaknejo ustnic in čela (*teymene*: Ogrizek 1966: 394). V mračno okolje nacistične diktature sodi tako imenovani **nemški pozdrav**: ob dvignjeni desnici so izrekli *Heil Hitler!* Pomen pozdrava **Zdravo!** se je spremenil v času druge svetovne vojne, ni bil več sokolski, ampak je – dostikrat združen z roko stisnjeno v pest in dvignjeno k sencem postal partizanski. Gesta **na prsih sklenjenih rok** z navzgor iztegnjenimi prsti je v rabi vsaj od 7. stoletja pred našim štetjem vse do danes; imela je in ima različne pomene. V Indiji je dostikrat

združena z besednim pozdravom *Namaste* (dobesedno *tebi priklon*) sicer izrečenim v različnih variantnih oblikah (Ogrizek 1966: 329) in s **priklonom**. **Vstajanje** kot pozdrav prišlecu je od antičnih časov znano iz raznih kulturnih okolij: kdaj je združeno z besednim pozdravom, je dostikrat odvisno od posebnih okoliščin. **Rokovanje** je kretnja dveh oseb, ki ima in je imela različne pomene. Dostikrat je združena z besednim pozdravom, kar se je včasih dogajalo že v grški antiki. Tako že v *Odiseji* Telemah pozdravi prihod Atene v moški podobi: *seže mu v desno rokó, prevzame broneno orožje, / glas povzdigne v pozdrav in reče krilate besede: / "Zdrav mi, tujec in gost!* (121.–123. verz v prevodu Antona Sovrèta). Združenje besednega pozdrava in rokovanja je izpričano npr. tudi med škofom in grajsko gospo na gradu Rožeku na Slovenskem leta 1485 (... *salutem saluti et manum manui mutuo iunxerunt ...*; Vale 1943: 208). V težkih prometnih razmerah v Rusiji so v gosposkem okolju 16. stoletja pred rokovanjem vprašalno pozdravili *Ali si dobro jezdil?* (Herberstein 2001: 143, 147). Prvotni pomen rokovanja je sicer dobesedno ali simbolno kazal, da v roki ni hladnega orožja; hkrati besedni pozdrav pa je lahko imel različne pomene. Poseben primer je izpričan iz Istre leta 1777. Drvar se je rokoval z razbojnikom in hkrati rekel: *Pet in pet je deset*, kar je pomenilo, da nima v roki ničesar razen pet prstov, in da meni, da je tako tudi v razbojnikovi roki (Bertoša 1989: 105). **Objem** kot pozdravna gesta tudi v slovenski sedanosti večkrat sledi različnemu besednemu pozdravu. Ob **pozdravnem poljubu** so besedni pozdravi seveda manj pogosti, njihovi pomeni so precej različni. Po poročilu iz leta 1857 je morala Morlakinja prišlega gosta pozdravno poljubiti na lica, oči, čelo in usta, se prikloniti in ga vprašati po zdravju (Pederin 1989: 226). V povsem drugem pomenu pa je v sredi 18. stoletja literarni pripovednik Tristram v ironičnem nagovoru bralcem angleški podeželski gospodi in premožnim meščanom zapisal *Gospodje, poljubljam vam roke* (Sterne 1968: 129). **Priklon** zelo pogosto spremlja različne besedne pozdrave, zlasti ponekod v Aziji. Ta gesta obsega številne oblike od samo nakazanega naklona glave do globokega naklona celega telesa, ima različne pomene in je kajpak lahko združena z različnimi besednimi pozdravi. Tako je npr. leta 1842 oborožen Dalmatinec v samoti gosposkega tujca po težavni poti pozdravil z globokim priklonom in besedami *Dobro prešli, gospodine!* (Godina 1992: 102, 103). Pomen priklona je v različnih družbah seveda različen; na izgubo pomena kaže npr. izkušnja pisca teh vrstic, rojenega leta 1936, ki sem v slovenskih mestih večkrat slišal pozdrav ali odzdrav *Klanjam se*, izrekli so ga moški ženskam. Vendar se ne spomnim, da bi se ob tem kdo res priklonil, kar bi demantiralo topoglavost izrečenega. **Poklek** je mnogo starejša gesta od antike, ko je prvič izpričana; kot dobesedno ponižanje ali podreditev ga namreč poznajo tudi nekateri čredni sesalci. Kadar je bil rabljen kot pozdrav, je bilo bržčas od višjega odvisno, ali je odzdravil tudi besedno. Takšen primer je opisan v 9. poglavju *Milijona* Marka Pola, čeprav ta mož prejkone nikoli ni bil na Kitajskem; lahko gre za neki drug posvojen opis ceremonije ali vsaj za srednjeveško evropsko predstavo. V sedemdesetih letih 13. stoletja naj bi prišli brata Polo in njun sin oz. nečak Marko v poletno kanovo rezidenco. Pozdravijo ga s poklekom; kan jim izreče dobrodošlico in veli, naj vstanejo. Moško **odkrivanje glave** je bilo najprej splošno znano v krščanski Evropi; spočetka je temeljilo na Bibliji in imelo ob pozdravnem več tudi

drugih pomenov. Dostikrat je bil besedni pozdrav združen s snemanjem klobuka, v baročnem času s koreografirano celotelesno priklonsko gesto, v mestnem okolju v poznem 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja naj bi moški ob besednem pozdravu vedno dvignili tudi klobuk.

Predpozdravljanja in posebni zvočni pozdravi

Marsikje so uveljavljeni signalni predpozdravi, opozorila o prihodu, ki so lahko napoved, naj se obiskanec primerno pripravi, lahko so tudi prošnja za sprejem, ki jo je mogoče sprejeti ali odkloniti. Zdi se, da so večkrat nastajala v nevarnih ali negotovih okoljih. V albanskem običajnem pravu, ki večinoma sega nazaj do 15. stoletja, je v 44. členu določeno, da je treba ob prihodu **poklicati** pred dvoriščnimi vrati; če ni odgovora, se ne sme vstopiti (Dukadini 1986: 61). Po poročilu iz leta 1851 je bilo podobno obnašanje uveljavljeno med Vlaha v Vrliki; pred hišo so morali gospodarja **klicati po imenu**; če se na tretji klic ni odzval, je bilo treba oditi (Pederin 1989: 206). Še za sredo 20. stoletja velja poročilo, da je v Etiopiji (pač na podeželju) treba naznaniti svoj prihod **s tremi ali več strelji iz puške** in počakati na odgovor pred vrati zunanje ograje (Ogrizek 1966: 366, 367). Takšna naznanjevalna predpozdravljanja so lahko naslonjena na Koran, kot je bilo po zapisu iz srede prejšnjega stoletja obvezno napovedanje pred vstopom v muslimanovo hišo v Egiptu (Ogrizek 1966: 396). O okoliščinah pozdravljanja so predpisi v Koranu, v 24. suri, ki ima naslov Svetloba, in sicer v 27. in 28. verzu (gl Koran 2005, str. 267); prepovedano je vstopanje v tuje hiše pred pozdravom in brez dovoljenja. Takšni postopki so bržčas starejši od Korana, vsekakor pa se širitvijo islama močno uveljavljajo od 7. stoletja do danes. Seveda pa so bili veljavni tudi drugod. Vsaj v 19. in v začetku 20. stoletja je pri prerijskih Indijancih lahko prijatelj vstopil v šotor (tipi), če je bilo vratno zagrinjalo odgrnjeno; če pa je bil z njim vhod zaprt, se je moral **glasno najaviti** in počakati, da ga je lastnik povabil noter (Capps 1974: 91). Obiskovalec ali obiskovalka v Braziliji, ki vstopi skozi odprta vrata, običajno opozori nase s ploskanjem. Predpozdravljanja so v evropskih deželah vsaj pri višjih družbenih plasteh poznali najbrž že v starem veku; na nekaterih vratih grških bivalnih stavb so že bila **trkalca**, ki so jih v Evropi tu in tam imeli tudi v drugih časih, vse do srede 20. stoletja, čeprav so jih vsaj v srednjem veku večkrat že nadomeščali razni **zvonci**, pozneje v elektrificiranih okoljih pa ustrezne druge **zvočne naprave**.

Tudi na Slovenskem je bila in je vsaj ponekod potreba po predpozdravljanju. V srednjeveškem fevdalnem okolju se je moral prišlek pred pozdravom gospodarju najaviti pri stražarju ali vratarju, imenitnike so sicer naprej najavljali različno. Leta 1227 ali 1238 je štajerski plemič Ulrich von Liechenstein prišel v dolino Ziljice in je velel trobentačem v svojem spremstvu, naj ga **s trobljenjem** napovejo koroškemu vojvodu in vitezom, ki so bili tam na travniku (*mîn busûner hiez ich dô / blâsen unde machen schal* – kot je zapisal v pesnitvi *Vrouwen dienest*). Leta 1485 je bil kastelan zgornjedravograjskega gradu obveščten o prihodu škofa in mu je že od daleč prišel nasproti, da ga je spremljal; istega leta so omenjeni trobentači v popotnem spremstvu goriškega grofa (Vale 1943: 129, 139). Takšna predpozdravljanja so včasih posnemali tudi preprosti ljudje. V 17. stoletju je bil

v sprevedu kranjskih Istranov, ki so slavnostno prišli po nevesto, tudi **trobilec na volovski rog**, ki je naznanjal njihov prihod, podobno kot so trobentači naznanjali prihod kakšnega velikega gospoda (... *als ob er den Einzug eines groffen Herrn / mit der Trompeten / verkuendigte*; Valvasor 1989: II. del, 6. knjiga, str. 330). Na vratih palače Belgramoni Tacco (danes je v njej Pokrajinski muzej Koper) je bilo za napovedovanje prihoda zelo lepo **trkalec** iz konca 16. stoletja v podobi rojstva Venere; nekaj takšnih preprostejših poznejših naprav je bilo tudi na drugih plemiških, meščanskih in celo kmečkih hišah. Ponekod so imeli v ta namen ob vhodnih vratih obešene zvončke, po prvi svetovni vojni se je intenzivno uveljavljalo nameščanje na vrata najprej **ročno vrtljivih** napovedovalnih zvočnih naprav, nato pa ustreznih **električnih zvočnih naprav** ob vratih, ki jih tradicionalno še danes imenujemo zvonci, raznih **domofonov** in celo **televizijskih kamer**. Zadnje prenaša celo vidno predpozdravno sporočilo, druga so zvočna. Sicer imajo predpozdravni pomen tudi konvencionalni besedni pozdravi, glasno izrečeni v tuji hiši, kadar prišli obiskovalec ne opazi obiskovanca.

Na Slovenskem so – ob različnih čustvenih interjekcijah, izrečenih zlasti ob nenadnih srečanjih – znana tudi posebna zvočna pozdravljanja. Med nje štejemo **vriskanje** ali **ukanje** v slovo. Že sedeč na konju se je tako leta 1485 goriški grof poslovil od škofa, ki je bil na vizitacijskem potovanju; 1487. leta pa se je tudi že na konju podobno, in kot se je zdelo zapisovalcu, *na nemški način* od istega škofa poslovil fevdnik gradu Majšperka (*Recessit ovans; ... ovans et clamans more germanico*; Vale 1943: 144, 240). Obe oglašnji sta kot izraz veselja, vendar tudi kot pozdrav na daleč še v navadi največ med gorniki. Pozdrav in odzdrav z **dolgotrajnejšim ploskanjem** sta bila v drugi Jugoslaviji na nekaterih, zlasti oblastniških zborovanjih uveljavljena še v 60. letih 20. stoletja; zbrana publika je vstala in s ploskanjem pozdravila vodilne osebe, ki so prišle na oder; te so enako vrnile pozdrav. Podobni pozdravni pomeni množičnega ploskanja so ob navadnejšemu pomenu odobravanja v rabi marsikje. Ploskanje kot pozdrav in hvala Bogu je seveda zelo staro; omenjeno je npr. v biblijski stari zavezi (*Vsa ljudstva, ploskajte z rokami, vzklikajte Bogu ...*; Psalm 47 / 46/: 2).

LITERATURA IN VIRI

ALASIA DA SOMMARIPA, Gregorio

1979 *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607*. Faksimile po izvodu v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Uredil Bogomil Gerlanc. Ljubljana: Mladinska knjiga; Trst: Občina Devin-Nabrežina, Založništvo tržaškega tiska.

ARETINO, Pietro

1983 *Mudrovanja*. Prosveta: Beograd.

BARRY, G., (ur.)

1970 *Komunikacije in jezik: preplet misli in dejanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga..

BAŠ, Angelos, (ur.)

2004 *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BELOSTENEC, Ivan

1973 *Joannes Bellostենеч, Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatium aerarium, etc, Gazophylacium illyrico-latinitum, Zagrabiae M.DCCXL*. Faksimile. Zagreb: Liber, Mladost. [Ivan Belostenec, avtor tega monumentalnega slovarja je bil rojen leta 1594, umrl je leta 1674].

- BERTOŠA, Miroslav
1989 *Zlikovci i prognanici:socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću*. Pula: Grozd.
- BOCCACCIO, Giovanni
1964 *Dekameron*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BON ton
1926 *Bon ton: knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v zasebnem in javnem življenju*. Tiskovna zadruga. Ljubljana.
- BORISOV, Peter
1985 *Zgodovina medicine*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- CHARLES-PICARD, Gilbert, (ur.)
1983 *Larousse encyclopedia of archaeology*. New York: Larousse.
- DALMATIN, Jurij
1584 *BIBLLA, TV IE, VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta, Slovenfki, tolmazhena, fksi IVRLA DALMATINA* = Bibel / das ift / die gantze heilige Schrifft / Windisch. Gedruckt in der Churfuerflichen Saechfischen Stadt Wittemberg / durch Hans Kraffts Erben. ANNO M.D.LXXXIII. Faksimile po izvodu iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Ljubljana: Mladinska knjiga; München: Trofenik.
- DRAVEC, Alojz
1974 *Národní vera i navade v vési. Traditiones* 3, str. 166–174.
- DUKAĐINI, Leka
1986 *Kanon Leke Dukadinija*. Sakupio i kodificirao Štefjen Konstantin Đečovi. Zagreb: Stvarnost.
- ERDELJANOVIĆ, Jovan
1932 *Osnove etnologije*. Beograd: Zadruga profesorskog društva.
- FILIPOVIĆ, Milenko S.
1949 *Život i običaji narodni u Visočkoj nahiji*. Beograd: Srpska akademija nauka, Naučna knjiga.
- FLAJŠMAN, Božidar
1995 *Sledovi časa: Bela krajina na razglednicah v letih od 1895 do 1945*. Ljubljana: Samozaložba
- FORTIS, Alberto
1984 *Put po Dalmaciji*. [Viaggio in Dalmazia dell' abate Alberto Fortis, Venezia 1774]. Zagreb: Globus.
- GOULDNER, Alvin W.
1980 *Za sociologiju: obnavljanje i kritika u sociologiji danas*. Zagreb: Globus.
- GRAFENAUER, Ivan
1973 *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba.
- GSPAN, Alfonz
1978 *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja*. I. knjiga. Pregledal in dopolnil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica.
- GUHL, E.; KONER, W.
1994 *The Romans: their life and customs*. Teddington: Senate.
- HACQUET, B.
1801 *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven / deren geographische Ausbreitung von dem adriatischen Meere bis an den Ponto, deren Sitten, Gebräuche, Handthierung, Gewerbe, Religion u.s.w. nach einer zehnjährigen Reise und vierzigjährigen Aufenthalte in jenen Gegenden dargestellt von B. Hacquet / der Weltweisheit und gesamten Arzneigelahrheit Doctor, kaiserlich-königlichem Berggrath itd., itd., Leipzig. (Na XII. strani predgovora je Balthasar, včasih tudi Belsazar Hacquet delo datiral v leto 1801. Dejansko je knjiga izhajala v zvezkih med letoma 1801–1808; na Slovenskem je avtor živel med letoma 1766 - 1787; gl. Vilko Novak, Raziskovalci slovenskega življenja, Ljubljana 1986, str. 64, 66).*
- HEILIGE SCHRIFTEN
1877 *Die Heiligen Schriften des Alten und Neuen Testaments*. Überfetzt und herausgegeben von Leander van Eß der Theologie Doctor. Sulzbach.
- HERBERSTEIN, Sigismund
2001 *Moskovski zapiski*. Ljubljana: Slovenska matica.

HEYERDAHL, Thor

1960 *AKU-AKU*. New York: Pocket Books.

HINNELS, John (ur.)

1987 *The Penguin dictionary of religions*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.

HROSVITHA

1988 *Liber dramatica serie contextus Hrosvithae*. Zagreb: Latina et Graeca.

JERMOL, Jerko [France Bevk]

1938 *Lepo vedenje*. Gorizia: Unione editoriale Goriziana.

KALEVALA

1952 *Kalevala: finski narodni epos*. Sarajevo: Svjetlost. [Pesnitev je po finsko-karelskih, ustno ohranjenih runah, junaških pesmih, katerih motivi segajo v predkrščanski čas, največ v 12. stoletje, v celoto v 19. stoletju sestavil Elias Lönnrot; prvič je bila objavljena leta 1849. Razen nekaterih motivov je zato zelo težko datirati prvine tega mogočnega slovstvenega dela].

KIDRIČ, France

1911 Korespondenca med Prešernom in Vrazom. *Zbornik Slovenske matice* 13, str. 29 – 48.

KLAIČ, Dragan

1988 *Pozorišče i drame srednjeg veka*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.

KORAN

2005 *Koran*. Prevedel Erik Majaron. Trzič: Učila International.

KOS, Dušan

1997 Čas bojevnikov. V: *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja*. Codex A 2290, Kunsthistorisches Museum Wien, Hofjagd- und Rüstkammer. Ljubljana: Viharnik.

KOS, Franc

1928 *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. Peta knjiga (1201–1246). Uredil Milko Kos. Ljubljana: Leonova družba.

KOTRULJEVIĆ, Bene

1989 *O TRGOVINI / I O SAVRŠENOM / TRGOVCU / ČETIRI KNJIGE / Gospara Bene Kotruljevića / Dubrovčanina. / Napisane pred više od CX godina / Sada se objelodanjuju. // Veoma korisne svakom / trgovcu / S DOPUŠTENJEM / Preveo Prof. dr. Žarko Muljačić /U Dubrovniku, 1989. DELLA MERCATURA / ET DEL MERCANTE / PERFETTO. / LIBRI QUATTRO /Di M. Benedetto Gotrugli Raugéo.// Scritti gia piu di anni CX. / & hora dati in luce. /Ntilisfimi ad ogni Mercante. // CON PRIVILEGIO. / IN VINEGIA, all'ELEFANTA./ MDLXXIII./ [Faksimile z vzporednim prevodom, izdal RO DTS Dubrovnik; izvorno delo je nastalo leta 1458].*

KUKOLJA, Božo, (prev.)

1957 *Crnačka poezija*. Zagreb: Lykos.

KUKOLJA, Božo; ČABERICA, Ive, (prev.)

1957 *Indijanska poezija*. Zagreb: Lykos.

KURET, Niko

1974 Navada in šega. *Traditiones* 3, str. 69–80.

LE ROY LADURIE, Emmanuel

1991 *Montaju, oksitansko selo od 1294. do 1324*. Sremski Karlovci, Novi Sad; Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. [Montaillou, village occitan de 1294 à 1324. Édition Gallimard, Paris, 1975].

LEXER, Matthias

1986 *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. Stuttgart: S. Hirzel.

LOEWE, Richard

1930 *Deutsches etymologisches Wörterbuch*. Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter.

LUKAN, Walter et. al.

1985 *Pozdrav iz Ljubljane: mesto na starih razglednicah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

LUKIAN

1946 *Satire*. Ljubljana: DZS.

MAKAROVIČ, Marija

1982 *Strojna in Strojanci*. Ljubljana: Založba Mladinske knjige.

- MAKAROVIČ, Marija; MODREJ, Ivan
1986 *Črna in Črnjani*. Črna na Koroškem: Krajevna skupnost.
- MATIČETOV, Milko
1993 Od koroškega gralva 1238 do rezijanskega krajaua 1986. *Jezik in slovstvo* 38 (1992/1993), št. 5, str. 169–174, 203.
- MEAD, Margaret
1978 *Sazrevanje na Samoi: psihološka studija mladeži u primitivnom društvu, namenjena ljudima zapadne civilizacije*. Beograd: Prosveta.
- MEGARRY, Tim
1995 *Society in prehistory: the origins of human culture*. Houndsmills, London: Macmillan.
- MERKŪ, Pavle
1980 *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi-Coraduzzi s konca 17. stoletja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- MIKHAILOV, Nikolai
2001 *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst : Mladika.
- MILOSAVLJEVIĆ, Milivoje
1980 *Etnološka gradja o Srbima u Ostojićevu. Rad vojvodjanskih muzeja* 26. Novi Sad.
- MONMOUTH, Galfred
1987 *Čitanje zmajevе utrobe: predanja starih Kelta*. Kruševac: Bagdala. [Prevod izbora Galfredovih spisov iz prve polovice 12. stoletja *Historia regum Britanniae in Vita Merlini*].
- MORRIS, Desmond
1989 *Upoznajte svog konja*. Zagreb: Prosvjeta.
- OGRIZEK, Dore; DANINOS, Pierre
1966 *Mednarodni bonton: zakonik občutljivosti in dobrih običajev po vsem svetu*. Ljubljana: Zavod za napredek gospodinjstva.
- OREL, Irena
2004 Sporazumevanje nekoč in danes – od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov. V: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Mednarodni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti, Ljubljana, 27.–28. november 2003. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- PEDERIN, Ivan, (prev.)
1989 *Njemački putopisi po Dalmaciji*. Split: Logos.
- PISANICE
1977 *Pisanice od lepeh umetnost*. Faksimile po tiskanem primerku in rokopisu v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Monumenta litterarum slovenicarum 14. Uredil in spremno besedo napisal Jože Koruza. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PLETERŠNIK, Maks
1894 *Slovensko-nemški slovar*. Uredil M. Pleteršnik. Prvi del. A–O. V Ljubljani: Knezoškofijstvo.
1895 *Slovensko-nemški slovar*. Uredil M. Pleteršnik. Drugi del. P–Ž. V Ljubljani: Knezoškofijstvo.
- PREMZL, Primož
1997 Razglednice na Slovenskem. V: *Pošta na slovenskih tleh*. Maribor: Pošta Slovenije. Str. 402–403.
- RAJHMAN, Jože
1986 *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: SAZU.
1997 *Pisma slovenskih protestantov*. Ljubljana: SAZU.
- SALUSTIJ, Gaj Krisp
1968 *Vojna in prevrat* (Jugurtinska vojna, Katilinova zarota, Dve pismi Cezarju). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SLOMŠEK, Anton Martin
1857 *Blaže in Nežica v nedeljskej šoli*. Učitelom in učencom za pokušno spisal Anton Slomšek, nekdanji Vuzeniški fajmošter. Tretji natis. V Celovcu 1857. Natisnil in na prodaj ima Janez Leon.
- SNOJ, Marko
2003 *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

SSKJ

1994 *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.

STABEJ, Jože

1977 *HIERONIMUS MEGISER, THESAURUS POLYGLOTTUS. SLOVENSKO-LATINSKO-NEMŠKI SLOVAR*. Izpisal in uredil Jože Staběj. Ljubljana: SAZU.1997 *Slovensko-latinski slovar: po Matija Kastelic – Gregor Vorenc*, Dictionarium Latino-Carniolicum, 1680–1710. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

STELE, France

1967 *Arh. Jože Plečnik v Italiji 1898–99*. Ljubljana: Slovenska matica.

STERNE, Laurence

1968 *Tristram Shandy*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

SVETO PISMO

1914 *Sveto pismo starega in novega zakona*. V Ljubljani: Britanska in inozemska svetoписemska družba.

234

1981 *Sveto pismo stare in nove zaveze*. Ekumenska izdaja. Beograd: Svetopisemsko društvo.1996 *Sveto pismo stare in nove zaveze*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

ŠKRUBEJ, Katja

2002 *“Ritus gentis” Slovanov v vzhodnih Alpah*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

ŠKULJ, Edo

1991 *Gallusovi predgovori in drugi dokumenti*. Ljubljana: Družina.

TACIT, Kornelij

1987 *Historiae Taciti / Tacit Historije*. Biblioteka Latina et Graeca, Knjiga XII. VPA Zagreb [Avtor vzporednega prevoda v hrvaščino, komentarja in kritičnih opomb je Josip Miklič].

TEOFRAST

1971 *Značaji / Teofrast; Mimijambi / Herondas*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

TOPORIŠIČ, Jože

1976 *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

TRDINA, Janez

1957 *Zbrano delo. Deseta knjiga: Črtice in povesti iz narodnega življenja*. Ljubljana: DZS.

URBANUS [Franc Terseglav]

1910 *Knjiga o lepem vedenju*. Ljubljana: Katoliška Bukvarna.

VALE, Giuseppe

1943 *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1787*. (Codice vaticano latino 3795). Biblioteca apostolica vaticana. Studi e testi 103. Città del Vaticano.

VALVASOR, Johann Weichard

1689 *Die Ehre Defi Hertzogthums Crain: Das ift / Wahre / gruendliche / und recht eigendliche Belegen= und Befchaffenheit diefes / in manchen alten und neuen Gefchicht=Buechern zwar ruehmlich beruehrten / doch bishero nie annoch recht befchriebenen Roemisch=Keyferlichen herrlichen Erblandes; etc. Durch felbst=eigene / gantz genaue / Erkuendigung / Unterfuchung / Erfahrung / und Historifch=Topographifche Befchreibung / In Funffzehn / wiewoll in vier Haupt=Theile unterfchiedenen / Buechern / wie auch haeuffigen Abriffen und zierlichen Kupffer=Figuren / ausgebreitet / von Johann Weichard Valvasor / Freyherrn / Einer hochloeblichen Landfchafft in Crain Hauptmann im Untern Viertheil / und der Koeniglich=Englischen Societaet in England Mitglie; etc. Laybach / ANNO M DC LXXXIX. Zu finden bey Wolfgang Moritz Endter / Buchhaendlern in Nuernberg.*

ZABLATNIK, Pavle

1974 Teritev na Koroškem. *Traditiones* 3, str. 149–154.

ŽUPANIČ, Niko

2006 *Izbrana dela iz historične etnologije in antropologije: ob 130. obletnici avtorjevega rojstva*. Aleš Igljč in Veronika Kralj-Igljč, (ur.). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

ŽVANUT, Maja

1994 *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Viharnik.

BESEDA O AVTORJU

Gorazd Makarovič, dr., muzejski svetnik.

Do upokojitve je bil zaposlen kot kustos za ljudsko umetnost v Slovenskem etnografskem muzeju. Njegovo raziskovalno delo sega čez meje osnovnega delovnega področja. Avtorjevo širino označuje formulacija njegovih raziskovalnih prizadevanj v zadnjih letih: zgodovina kulture in odnos prebivalstva do kulture na Slovenskem od naselitve do druge svetovne vojne. Je pisec večjega števila razprav. Med pomembnejše knjige sodijo *Slovenska ljudska umetnost* (Ljubljana 1981), *Sloenci in čas*, *Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja* (Ljubljana 1995) in *Poslikane panjske končnice*, *Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja* (Ljubljana 2000) in *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke*, *Novoveške etnične identitete pred slovensko narodno zavestjo* (Ljubljana 2008).

ABOUT THE AUTHOR

Gorazd Makarovič, PhD, retired as a museum councillor from the Slovene Ethnographic Museum where he was employed as curator of folk art. His research works extends far beyond his basic field of activity. The breadth of his scientific interest can be best illustrated by the formulation of his research endeavours in recent years: The history of culture and people's attitude toward culture in the Slovene territory from the settlement until the Second World War. Dr. Makarovič has written numerous articles and books. His principal works are the books *Slovenska ljudska umetnost* (Slovene Folk Art, Ljubljana 1981); *Sloenci in čas*, *Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja* (The Slovenes and Time. The attitude toward time as a framework and component of everyday life, Ljubljana 1995); *Poslikane panjske končnice*, *Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja* (Painted beehive panels. The collection of the Slovene Ethnographic Museum, Ljubljana 2000) and *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke*, *Novoveške etnične identitete pred slovensko narodno zavestjo* (When we weren't Slovenes yet - Modern-age ethnic identities preceding Slovene national consciousness, Ljubljana 2008).

POVZETEK

Pozdravi so besedna, gibna ali posredna drugačna konvencionalna sporočila ob prihodu, srečanju, odhodu (lahko so tudi na začetku ali koncu posrednih sporočil), ki izražajo potrditev obstoječih družbenih in medosebnostnih odnosov, spoštovanje, počastitev, naklonjenost, prisrčnost, dobrodošlost, dobronamernost, različna prepričanja in pripadnosti, božansko ali posvetno utemeljene želje za varnost pred nesrečami, nezgodami oziroma željo za splošno blaginjo pozdravljenih oseb. Besedni pozdravi so eliptična sporočila; razumevanje njihovih celotnih pomenov oziroma njihovih opušenih delov omogočajo samodejne miselne zveze, ki so v različnih časih in kulturnih okoljih različne. Zato so neizgovorjeni (ali nezapisani) deli teh sporočil dostikrat razumljeni različno in je prvotni pomen nekega besednega pozdrava pozabljen, spremenjen ali pa postane pozdrav beseda brez vsebinskega pomena. Pozdravi so zelo stare, najbolj vsakdanje in frekventirane kulturne prvine, ki imajo v različnih družbah in časih lahko različne, čeprav skoraj vedno pozitivno naravnane pomene. Njihova temeljna družbena funkcija je ustaljevanje dobrih medčloveških odnosov; nasprotje pozdravov so zmerljivke in žaljivke. Besedni pozdravi so najštevilnejši, mnogo več jih je kot jezikov in njihovih sprememb. V njih se pogosto pojavljajo pojmi: mir, bog, življenje, zdravje, sreča, dober dan ali dobri deli dneva, dobrodošlost. Nagovor je lahko besedni pozdrav. Besedni pozdravi so dostikrat prenašani ali posredovani v pisnih sporočilih. Z besednimi ipozdravi so včasih združeni pozdravi s kretnjo in držo, kar poudari ali spremeni njihove pomene. Načini in vrste pozdravov in odzdravov izražajo

družbeni odnos pozdravljalne in pozdravljene osebe, nekateri pozdravi poudarjeno izražajo pripadnost politični, nazorski, verski, poklicni, društveni ali drugi formalni ali neformalni skupnosti, stanu, okolju ali gibanju. Ponekod so uveljavljena predpozdravljanja, opozorila o prihodu, ki so lahko napoved ali prošnja za sprejem. Pozdravi na Slovenskem so kulturne različice in inačice evropske kulture.

SUMMARY

236

Salutations are utterances, gestures, or other indirect conventional messages upon someone's arrival or departure, when meeting someone (they may also feature at the beginning or end of indirect messages), which express confirmation of the existing social and interpersonal relations, respect, honour, affection, warmth, welcomeness, good intentions, various beliefs and affiliation, divinely or secularly based wishes for protection against misfortunes and accidents, or wish the saluted person general well-being. Verbal salutations are elliptic messages; understanding their entire meanings, or the parts that are left out, is made possible by automatic associations, which differ in various periods and cultural environments. The unspoken (on unwritten) parts of these messages are often understood in different ways, and the original meaning of a verbal salutation may be lost, have changed, or the salutations may have become meaningless. Salutations or greetings are very old, among the most ordinary and most frequently used cultural elements, which have different meanings in different societies and periods, but they nearly always have positively meant meanings. Their basic social function is to consolidate good interpersonal relations; the opposite of salutations are curses and insults. There are nearly uncountable salutations, many more than there are languages and their changes. They often contain the words peace, god, life, health, luck, good day or good x (other part of the day), welcomeness. Addressing someone may be a verbal salutation. Verbal salutations are often sent or conveyed in written messages. Occasionally they are accompanied by gestures or a particular pose, emphasising or changing their meaning. The ways and types of salutations and responses to them reflect the social relationship between the saluting person and the saluted one, while some greetings emphasise affiliation to a political, ideological, religious, occupational, societal, or other formal or informal community, class, environment or movement. In some places it is common to use a pre-salutation, drawing attention to one's arrival which may be an announcement or a request to be admitted. The salutations in Slovenia are cultural versions and varieties of European culture.